

”Se koulu oli tavallaan pakko jättää”

**Nuorten mielenterveysongelmat ja toisen asteen koulutuksen
keskeyttäminen**

Veera Metso

**Pro gradu-tutkielma
Kasvatustieteiden laitos
Erityispedagogiikka
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2008**

Metso, Veera 2008 ”Se koulu oli tavallaan pakko jättää” – Nuorten mielenterveysongelmat ja toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos, Erityispedagogiikka. Pro gradu-tutkielma 79 sivua.

Tiivistelmä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää ja kuvailla sellaisten nuorten koulutuspolkuja, jotka ovat keskeyttäneet mielenterveysongelmien takia toisen asteen koulutuksen. Tutkimuksessa selvitettiin keskeyttäneiden nuorten kokemuksia keskeyttämisprosessista, mitkä syyt johtivat keskeyttämiseen, mitä vaikutuksia keskeyttämisellä oli ja olisiko keskeyttämistä voitu jotenkin estää. Lisäksi tarkasteltiin nuorten tulevaisuuden suunnitelmia ja koulutuksen roolia suunnitelmissa. Tutkimustapa oli laadullinen ja tutkimusaineistoksi tuli neljän 17–24-vuotiaan nuoren haastattelut. Tutkimuksessa käytettiin elämänkerrallista ja narratiivista lähestymistapaa, jossa keskeyttäminen nähtiin yhtenä vaiheena elämänsaarella.

Tutkimuksen mukaan ala-asteen sujumisesta ei vielä voinut ennustaa myöhempiä koulunkäyntiongelmia. Sen sijaan kaikilla tutkittavilla mielenterveysongelmat hankaloittivat koulunkäyntiä yläasteella, mikä näkyi runsaina poissaoloina koulusta. Nuoret eivät itse osanneet tunnistaa mielenterveysongelmia vaan hoitoonohjaus tapahtui ulkopuolisten henkilöiden taholta. Puuttuminen ongelmiin tapahtui tutkittavien mielestä kuitenkin liian hitaasti. Huolimatta siitä olivatko tutkittavat olleet peruskoulussa yleis- tai erityisopetuksessa, he hakeutuivat yhteishaussa tavallisiin ammattikouluihin ja lukioihin. Toisen asteen koulutus haluttiin aloittaa puhtaalta pöydältä, tieto omasta sairaudesta ja aikaisemmista kouluongelmista haluttiin salata, ettei jouduttaisi erityisen tarkkailun kohteeksi. Vaikeudet koulunkäynnissä ilmenivät pikkuhiljaa. Väsymys ja siitä seuranneet poissaolot olivat näkyvin oire, joiden koettiin estävän koulunkäyntiä. Keskeyttämispäätöksen teko haluttiin pitää omissa käsissä. Koulunkansliassa tehty keskeyttämisilmoitus ja papereiden allekirjoitus oli tärkeä tapahtuma, jolloin opiskelujen ongelmiin ajautumisen sijaan nuoresta tuli keskeyttämistapahtuman subjekti – keskeyttäjä. Keskeyttäminen ei vienyt nuorten uskoa koulutukseen. Toinen ja kolmas keskeyttäminen olivat itsetunnolle kovia kolauksia, mutta siitä huolimatta nuoret uskoivat vielä opiskelevansa ja pitivät koulutusta merkittävänä väylänä menestykseen, työelämään ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Onnistunut kokemus kuntouttavasta koulutuksesta ei estänyt uutta keskeyttämistä, mutta tuki itsetuntoa. Koulunkäynnillä nähtiin olevan arkielämään vahvasti vaikuttavia hoitavia ja kuntouttavia tekijöitä, kuten ajankulu, päiväohjelma ja sen avulla voitiin samastua muihin samanikäisiin nuoriin. Hoitotahojen ja toisen asteen koulutuksen välistä yhteistyötä pidettiin tärkeänä keskeyttämistä ennaltaehkäisevänä toimintana.

Avainsanat:

nuorten mielenterveysongelmat, toisen asteen koulutus, keskeyttäminen.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	TOISEN ASTEEN KOULUTUKSEN KESKEYTTÄMINEN	9
2.1	Toisen asteen koulutus	9
2.2	Opintojen keskeyttäminen	10
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	15
3.1	Tutkimuksen kohdejoukko	15
3.2	Aineiston kerääminen	15
3.3	Tutkimusaineisto	17
3.3.1	Terhi	18
3.3.2	Leena	20
3.3.3	Jussi	21
3.3.4	Hanna	22
3.4	Aineiston analyysi	23
3.5	Tutkimuksen luotettavuus	26
3.6	Tutkimuksen eettisyys	28
4	LÖYDÖT	30
4.1	Koulutuspolun alkutaival	31
4.1.1	Ala-aste – koulunkäynnin kulta-aikaa.....	31
4.1.2	Yläaste – koulunkäynti muuttui hankalaksi	32
4.1.3	Yhteishaku – hyppy tuntemattomaan.....	34
4.2	Keskeyttämisprosessi	36
4.2.1	Toisen asteen koulutuksen aloittaminen	36
4.2.2	Ongelmia opiskelussa.....	38

4.2.3	Päätös keskeyttämisestä syntyy	39
4.2.4	Keskeyttämisilmoitus.....	43
4.2.5	Ensimmäisen ja toisen keskeyttämisen ero	45
4.2.6	Keskeyttämisen seuraukset	45
4.3	Koulutuksen merkitys ja rooli tulevaisuuden suunnitelmissa	47
5	LÖYTÖJEN TARKASTELUA	51
5.1	Mutkittelevat koulutuspolut.....	51
5.2	Keskeyttämiseen vaikuttaneet syyt.....	53
5.2.1	Koulunkäyntiä tukevat ja estävät asiat.....	53
5.2.2	Sairauden vaikutus opiskeluun.....	57
5.2.3	Oikea vai väärä ala	59
5.3	Keskeyttämisen seuraukset	60
5.4	Yhteenvedo löydöistä	62
6	POHDINTA	64
	LÄHTEET	69
	Liite 1.....	76
	Liite 2.....	77

1 JOHDANTO

Peruskoulun suorittavat Suomessa loppuun lähes kaikki, mutta noin 7–8 % oppilaista ei jatka toisen asteen koulutukseen välittömästi peruskoulun jälkeen. Lukion tai ammatillisen koulutuksen aloittaa kuitenkin 94 % nuorista, mutta loppuun suorittaa vain 82 %. (Opetusministeriö 2003.) Joka vuosi yli 13 000 nuorta keskeyttää toisen asteen koulutuksensa, ja Uudellamaalla jopa joka kuudes ammattikoululainen keskeyttää opintonsa (Ahola 2005). Ammattikoulujen suuriin keskeyttämisprosentteihin on Opetushallituksessa kiinnitetty voimakkaasti huomiota vuodesta 1998 ja esimerkiksi Euroopan sosiaalirahaston (ESR) tukia on ohjattu vuosittain useisiin kymmeneen keskeyttämistä vähentäviin projekteihin (Launonen 2005).

Toisen asteen koulutuksen aloittaminen ajoittuu keskelle nuoruusikää, joka on merkittävä vaihe ihmisen elämänkaareissa. Nuoruusikä on ikävuosien 12–22 väliin sijoittuva kehitysjakso, joka alkaa puberteetin fyysisistä muutoksista ja päättyy aikuisuuden persoonallisuuspiirteiden kiinteytymiseen. Nuoruusiässä yksilö joutuu vaativien kehitystehtävien eteen. Hänen täytyy tulla sinuiksi aikuistuvan seksuaalisen ruumiinsa kanssa, itsenäistyä vanhemmistaan, löytää oma paikkansa ikäistensä yhteisössä sekä suuntautua tulevaisuuteen itsestään ja vähitellen myös toisista huolehtivana aikuisena. (Ebeling 2002, 4819.) Monet psyykkiset sairaudet alkavat nuoruusiässä. Tutkimusten mukaan 20–25 % nuorista kärsii jostakin mielenterveyden häiriöstä ennen aikuisikää. Mielenterveyden häiriöt ovat nykyaikana tavallisimpia koululais-

tenterveysongelmia Suomessa. (Karlson ym. 2005.) Keskimäärin joka viides peruskoululainen kärsii selvitystä ja tukea vaativasta psyykkisestä häiriöstä, ja heistä vain pieni osa saa asianmukaista hoitoa. Merkittävin kouluikäisten mielenterveyden ongelma on masennus, joka on tutkimusten mukaan viime vuosina lisääntynyt. Peruskoulun 8.–9.-luokkalaista 12 % ilmoittaa potevansa vaikeaa tai keskivaikeaa masennusta, ja murrosiän aikana itsetuhoiset ajatukset, itsetuhoisen käyttäytyminen sekä itsemurhat lisääntyvät. (Koululaisten terveys 2001.) Helsingissä opiskelijaterveydenhuollon lääkäreiden vastaanotolle hakeutumiseen selvästi yleisin syy on masennus (Rajamäki 2006).

Nuorilla on mielenterveyshäiriöitä kaksi kertaa enemmän kuin lapsilla ja suurin piirtein yhtä paljon kuin aikuisilla. Korkein esiintymistiheys on 16 vuoden iässä. Erityisesti mielialahäiriöt, kuten masennus yleistyvät nuoruusvuosina, ja niiden esiintyvyys on suurimmillaan myöhäisnuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa. (Aalto-Setälä 2002, 10.) Nuorten mielenterveyshäiriöihin liittyy lähes aina myös toimintakyvyn heikkenemistä ja eriasteista psykososiaalista haittaa, esimerkiksi nuori ei jaksaa huolehtia itsestään, opiskelukyky romahtaa ja ihmissuhteet kärsivät (Karlson ym. 2005). Aalto-Setälä (2002) tutki lukion käyneitä 20–24-vuotiaita ja totesi, että heistä 25 %:lla oli jokin ajankohtainen mielenterveyden häiriö ja merkittävä toimintakyvyn lasku todettiin noin puolessa kaikista mielenterveyden häiriöistä. Tutkimuksessa nuorten aikuisten mielenterveyshäiriöt todettiin vahvasti alihoidetuiksi. Vain kolmannes kaikista tutkittavista, joilla todettiin jokin ajankohtainen mielenterveyden häiriö, oli ollut kyseisen häiriöjakson aikana yhteydessä mielenterveyspalveluihin ja tutkimushetkellä hoidon parissa oli heistä alle viidennes.

Mielenterveyshäiriöt oli suurin Kelan työkyvyttömyyseläkkeensaajien sairauspuuryhmä. Vuonna 2001 mielenterveyden ja käyttäytymishäiriöiden takia työkyvyttömyyseläkkeellä oli 5 304 henkilöä, joka on 40 % kaikista eläkkeensaajista. Erityisen suuri oli mielenterveyshäiriöiden osuus nuorissa ikäryhmissä. Mielenterveyshäiriöiden takia työkyvyttömyyseläkkeellä oli 16–19-vuotiaista 259 ja 20–44-vuotiaista 2391. (Kelan tilastollinen vuosikirja 2001.)

Lappalaisen (2001) tekemässä neljän vuoden pitkittäistutkimuksessa, selvitettiin millaisia erityisen tuen tarpeita oppilailta oli peruskoulun päättövaiheessa ja toisen as-

teen koulutuksessa ja miten koulu vastasi näihin tarpeisiin. Tutkimuksen tulosten mukaan joka kahdeksas oppilas koki itse psyykkisen jaksamisen aiheuttavan erityisen tuen tarvetta toisen asteen koulutuksen alussa Psyykkisen tuen tarve tuli esille erityisesti lukiossa opiskelevien tyttöjen kohdalla. Luokan- ja ryhmänohjaajien arvioiden mukaan oppilaat tarvitsivat enimmäkseen tukea koulumenestykseen, ja oppilaiden psyykkiseen jaksamiseen ei kiinnitetty huomiota.

Mielenterveyden keskusliiton Mielenterveyskuntoutujien koulutuksen kehittämisprojektin (MieKu) etsiessä graduntekijöitä vuoden 2002 lopulla kiinnostuin aiheesta. MieKu-projekti on Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama, ja sen tavoitteena on edistää mielenterveyskuntoutujien mahdollisuuksia kouluttautua. Mielenterveyskuntoutujien tasa-arvo ei ole toteutunut koulutuksessa, eikä työmarkkinoilla. Sosiaalibarometrin (2000) mukaan mielenterveysongelmista kärsivien työttömyysaste oli noin kaksi kertaa muuta väestöä korkeampi ja työttömyysjaksot pidempiä kuin työttömillä keskimäärin. Koulutuksen puolelta ei ole vastaavaa näyttöä, mutta yleinen tuntuma on, että mielenterveyskuntoutujille soveltuvista koulutuspaikoista on puutetta, ja aloitetun koulutuksen keskeyttämisen vaara on suuri. Opetusneuvos Kaija Miettinen näkee, että mielenterveysongelmista kärsivien nuorten opinto-ohjaukseen ja siirtymiseen perusopetuksesta toiselle asteelle tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Nivelvaihe edellyttää yhteistyötä opiskelijan, oppilaitoksen ja terveydenhoidon kanssa, jotta opintoja pystyttäisiin tukemaan heti alusta alkaen. (Miettinen 2001, 38–39.)

Kevään 2003 aikana kävimme erilaisia keskusteluja MieKu-projektin työntekijän Satu Veijalaisen kanssa, ja pohdimme erilaisia ongelmia, joita mielenterveyskuntoutajat usein kohtaavat peruskoulun jälkeisessä koulutuksessa. Keskusteluissa nousi esiin kokemus siitä, että kun mielenterveyskuntoutajat lähtevät opiskelemaan ammattiin, he usein keskeyttävät opintonsa. Projektityöntekijä pohti, että olisi mielenkiintoista tietää, mitä syitä he kokevat olevan keskeyttämisen taustalla ja miten opetushenkilöstö näkee asian. Tästä ajatuksesta lähdin muokkaamaan omaa tutkimustehtävääni. Koska olin aiemmin työskennellyt toimintaterapeuttina lastensuojelulaitoksessa, olin saanut seurata useiden nuorten vaikeuksia peruskoulusta toisen asteen koulutukseen siirtymisessä. Mielenterveydenongelmat tulivat esiin usein jo peruskoulussa, mutta oppivelvollisuuskoulun luonteeseen kuuluu huolenpito oppilaistaan, eikä siellä tapahdu sellaista täydellistä väliinpuotoamista kuin on mahdollista perusopetuksen

jälkeisessä toisen asteen koulutuksessa. Peruskouluissa on räätälöity hyvinkin yksilöllisiä ja tuettuja malleja, joiden avulla nuoret saavat päättötodistuksen, jäädäkseen sängynpohjalle makailemaan. Ammattikoulutuksen loppuunsaattamiseen ei lastensuojelun tuki enää yllä vaan nuoret jäävät hyvin yksin opiskeluidensa kanssa. Myös monet aikaisemmat tutkimukset toteavat juuri siirtymävaiheiden kouluasteelta toiselle olevan ”riskipaikkoja” ja erityisen hankalia siirtymävaihe ja kiinnittyminen ovat erityisopetuksen oppilaille. (Kivirauma 1995; Jahnukainen 1997; Lappalainen 2001)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ja kuvailla sellaisten nuorten koulutuspolkuja, jotka keskeyttävät vuosittain mielenterveysongelmien takia toisen asteen koulutuksensa. Tarkoituksena on antaa mahdollisuus nuorten itsensä kertoa omaa elämäntarinaansa ja näkökulmia keskeyttämisen syihin. Lisäksi haluan selvittää koulun keskeyttäneiden nuorten tulevaisuuden suunnitelmia ja kuulla heidän pohdintojaan koulutuksen merkityksestä tulevaisuuden suunnittelussa.

Tutkimuskysymykset ovat:

- 1 Millaisia ovat nuorten mielenterveyskuntoutujien koulutuspolut?
- 2 Millainen on toisen asteen koulutuksen keskeyttämisprosessi?
- 3 Mikä on koulutuksen merkitys ja rooli nuorten tulevaisuuden suunnitelmissa?

2 TOISEN ASTEEN KOULUTUKSEN KESKEYTTÄMINEN

2.1 Toisen asteen koulutus

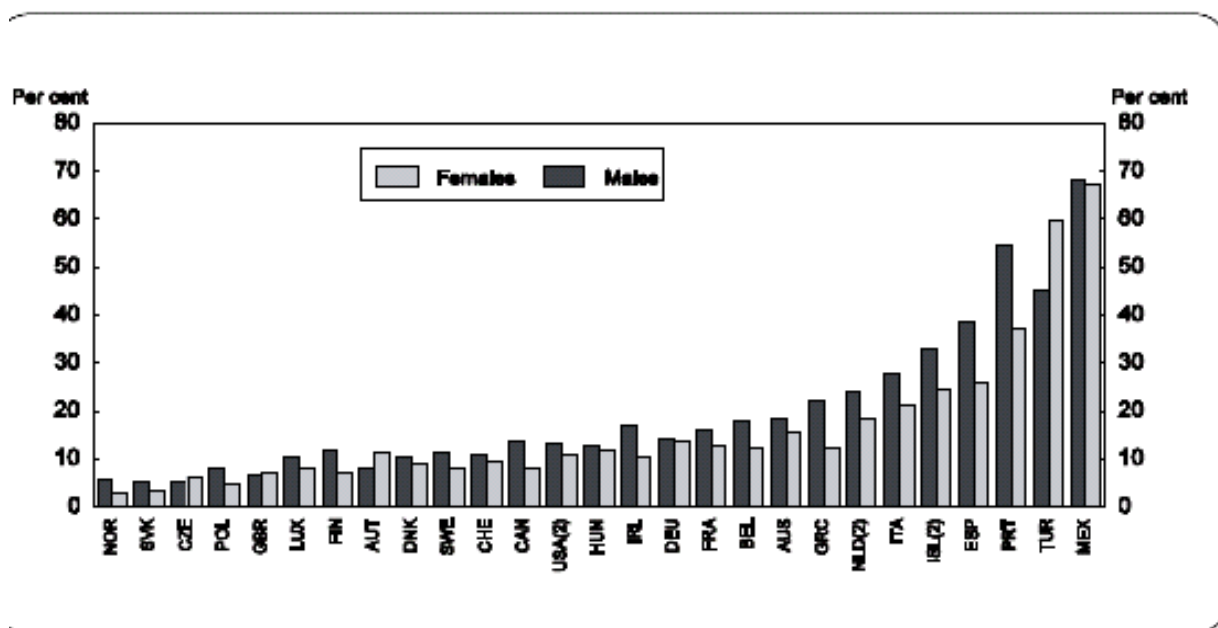
Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä kaikille pakollisen yhdeksänvuotisen perusopetuksen jälkeistä koulutusta nimitetään toisen asteen koulutukseksi. Toisen asteen koulutus sisältää lukiokoulutuksen ja ammatillisen peruskoulutuksen. Molemmat koulutukset antavat kelpoisuuden hakeutua jatko-opintoihin yliopistoihin, korkeakouluihin ja ammattikorkeakouluihin. (Opetushallitus 2007.) Vuonna 2002 ammatillista koulutusta annettiin 356 oppilaitoksessa ja opiskelijoita oli yhteensä 166 800 (Tilastokeskus). ”Ammatillisen peruskoulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijoille ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen. Koulutuksen tavoitteena on lisäksi tukea opiskelijoiden kehitystä hyväksi ja tasapainoisiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi sekä antaa opiskelijoille jatko-opintojen, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tietoja ja taitoja sekä tukea elinikäistä oppimista.” (Laki ammatillisesta koulutuksesta 1 luku 5§.)

Suomessa yli 90 % ikäluokasta jatkaa opintojaan peruskoulun jälkeen ja 15–24-vuotiaiden nuorten koulutukseen osallistumisaste on korkeampi kuin yhdessäkään muussa EU-maassa. Väestön koulutustason noustessa ja koulutusinflaation kiihtyessä pelkän peruskoulun suorittaneiden mahdollisuudet kiinnittyä työmarkkinoille käyvät

koko ajan heikommiksi. Nuorten jakautuminen korkeasti koulutettuihin ja kouluttamattomiin merkitsee samalla jakoa niihin, joilla on mahdollisuuksia ja tulevaisuuden näkymiä sekä niihin, joiden mahdollisuudet toimia nyky-yhteiskunnassa täysivaltaisina kansalaisina ovat olennaisesti rajatummalla. (Järvinen 2001, 66.)

2.2 Opintojen keskeyttäminen

Joka vuosi ammatilliset opinnot jäävät kesken yli kymmenellä prosentilla opiskelupaikan saaneista nuorista. Tilastokeskuksen laskennan mukaan lukuvuonna 2002–2003 ammatillisen koulutuksen keskeytti kokonaan 11,3 % eli 13 134 opiskelijaa. Keskeyttämisten määrä on lisääntynyt viime vuosina tasaiseen tahtiin. Yhdysvalloissa joka kahdeksas nuori ei koskaan valmistu lukiosta (high school) ja jokaisen koulupäivän yhdeksäs sekunti keskeytyy yhden oppilaan lukionkäynti (Lehr 2003, 342). Suomessa opintojen keskeyttäminen on kansainvälisesti tarkasteltuna keskitasoa vähäisempää, kuitenkin täysin tarkkoja kansainvälisiä vertailutilastoja ei ole olemassa. Alla olevassa taulukossa on kuvattu OECD-maiden 20–24-vuotiaita, jotka ovat koulujärjestelmän ulkopuolella eivätkä ole suorittaneet toisen asteen tutkintoa. (Opetusministeriö, 2007.)

Käsitteenä keskeyttäminen on vaikeasti määriteltävä. Englanninkielinen termi *drop-out* pitää mukanaan yhteiskunnan ulkopuolelle syrjäytymisen. Ihatsu (1994) käyttää drop-outille suomenkielisenä vastineena *koulupudokas* termiä. Suomessa koulutuksen keskeyttämistutkimuksia on tehty yhteiskunta- ja kasvatustieteissä. Tutkimuksissa keskeyttäminen on nähty hyvänä ja huonona ilmiönä. Keskeyttämistä on tarkasteltu ihmisen henkilökohtaisena valintana, oman individualistisen koulutuspolun vaiheena (esim. Komonen 2001a) ja toisaalta taas koulutuksen keskeyttäminen on nähty vahvasti yhteiskunnasta syrjäytymiseen johtavana tapahtumana, ja koulutuksen sekä yksilön epäonnistumisena (esim. Kautonen 2003). Keskeyttänyt nuori voidaankin nähdä oman polkunsu kulkijana tai syrjään pudotettuna (Kivekäs & Suopajarvi 2001).

Keskeyttäminen on nuorille näennäisen helppoa, mutta sillä on aina huomattavia seurauksia yksilön itsetunnolle ja rakentumassa olevalle identiteetille. Koulusta putoaminen on nähty yhtenä syrjäytymisriskiä merkittävästi kasvattavana tekijänä. (Kautonen 2003, 5.) Myös lainsäädännössä on lähdetty tästä olettamuksesta. Vuoden 1996 alusta voimaan tulleen työmarkkinatukea koskevan lain mukaan (1993/1542, luku 3) alle 20-vuotias, vailla ammatillista koulutusta oleva nuori, jolla ei ole työ tai harjoittelupaikkaa, menettää oikeutensa työmarkkinatukeen, ellei hakeudu koulutukseen tai työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen, kuten työharjoitteluun. (Komonen 2001a, 17.)

Koulun keskeyttämisen määriä on seurattu tilastollisesti vuosittain, mutta keskeyttämissyitä ei ole tutkittu vuoden 1995 jälkeen. Tällöin opetushallitus lähetti kaikille peruskoulun yläasteille ja ammatillisiin oppilaitoksiin kyselyn lukuvuonna 1994–95 keskeyttäneiden oppilaiden määristä, keskeyttämiseen johtaneista syistä sekä tukipalveluista ja tukitoimista. Koulujen ja oppilaitosten rehtoreita pyydettiin vastaamaan kyselyyn yhdessä kuraattorin tai psykologin sekä opinto-ohjaajan tai erityisopettajan kanssa. (Meriläinen 1996, 107.)

Ammatilliset opinnot keskeyttäneitä oli lukuvuonna 1994–95 yhteensä 10 983 eli 7,5 % vastanneiden oppilaitosten opiskelijamääristä. Oheisessa taulukossa on lueteltu ensisijaisten keskeyttämisten suhteelliset osuudet.

SYY	prosenttiosuus
Terveydellinen syy	6 %
Siirtynyt muuhun koulutukseen	21 %
Siirtyminen työelämään	7 %
Siirtyminen työttömäksi	2 %
Taloudelliset vaikeudet	6 %
Epäonnistunut koulutusvalinta	9 %
Opiskelu- ja oppimisvaikeudet	4 %
Opiskeluhaluttomuus	9 %
Sopeutumisvaikeudet	3 %
Opetukseen liittyvät ja oppilaitoksen sisäiset ongelmat	0,5 %
Henkilökohtaiset syyt	16 %
Ei tietoa syistä	17 %

Oppilaitoksissa ei 17 % tapauksista ollut tietoa keskeyttämisen syistä. Eli noin 1 900 opiskelijaa keskeytti opinnot ilman, että oppilaitoksessa olisi käsitelty asiaa opiskelijan kanssa siinä määrin, että keskeyttämisen syy olisi selvinnyt oppilaitokselle. Lähes 1 800 opiskelijaa eli 16 % keskeytti opiskelun henkilökohtaisista syistä. Suurimman osan muodostivat opiskelijoiden elämäntilanteeseen liittyvät ongelmat. Pieni osa ilmoitti raskauden tai armeijaan menon keskeyttämisen syiksi. Yhdeksällä prosentilla keskeyttämisen syynä oli epäonnistunut koulutusvalinta ja saman verran keskeytti opiskeluhaluttomuuden takia. Kuusi prosenttia opiskelijoista keskeytti terveydellistä syistä. Puolet oli fyysisiä ja kolmasosa psyykkisiä sairastumisia. Ammatillisissa oppilaitoksissa sairastui psyykkisesti noin 200 opiskelijaa. Oppilaitokset ilmoittivat lisäksi, että 29 opiskelijaa kuoli lukuvuoden aikana. Tutkimustuloksissa ei käynyt selville, oliko oppilaitoksilla tiedossa mahdollisten itsemurhatapausten osuus. (Meriläinen 1996, 113–120.)

Monesti oppilaitosten tilastoissa keskeyttämisen syinä nähdään poissaolot. Kivekään ja Suopajärven (2001) tutkimuksessa keskeyttäneiden haastatteluissa merkittäviksi syiksi nousi alan kiinnostamattomuus sekä ristiriidat opettajien kanssa. Poissaolot tuntuivat keskeyttäneiden näkökulmasta lähinnä olevan oire enemmänkin kuin

varsinainen syy. Tutkimuksen mukaan yhä useamman nuoren koulutusreittiin kuuluu myös keskeytyneitä opintoja. Nuoruudesta on tullut yhteiskunnan epävakaisuudessa ja monimutkaistuessa yhä enemmän valintojen, etsimisen ja erehtymisten aikaa, samalla nuorten siirtyä työelämään on pitkittänyt ja monimutkaistunut. Nuoret käyvät nykyään useita ammatillisia kouluja, he tekevät "uraa" jo koulutuksen sisällä. Samalla keskeyttämisistä on tullut osa nuorten normaalireittiä työelämään. Opinnot keskeytyvät entistä useammin, kun nuoret kokevat tehneensä ammatinvalintatilanteessaan väärän valinnan tai kun elämäntilanteet muuten aiheuttavat sen, ettei nuoren koulunkäynti luonnistukaan.

Komosen (2001a) tutkimuksen mukaan keskeyttäminen ei välttämättä ole syrjäytymiseen johtava negatiivinen tapahtuma. Koulutusuran päätepisteen sijasta keskeyttämistä voidaan tarkastella osana koulutuksen sijoittumisen polkua, yhtenä sen valintana tai vaiheena, osana individuaalista elinikäisen oppimisen kulkua. Komosen tutkimuksen kohdejoukkona olivatkin ammatillisen koulutuksen keskeyttäneet, mutta koulutuksen myöhemmin uudelleen aloittaneet nuoret. Opintojen keskeyttämisellä on usein katsottu olevan yhteys koulutukselliseen, työmarkkinalliseen ja sosiaaliseen syrjäytymiseen. Komosen väitöskirjassa kuva muuttui kuitenkin varsin toisenlaiseksi, kun keskeyttämistä tarkasteltiin nuorten arkielämän ja elämänkulkujen tasolla. Keskeyttäminen nähtiin usein myönteisenä ratkaisuna, joka suuntasi koulutuspolkua parempaan suuntaan. Toisaalta se saattoi merkitä sitä, että nuori vietti ainakin pienen hetken elämästään marginaalin rajoilla. Komosen mielestä opintojen keskeyttäminen paitsi koulutuspolun rakennuskeinona myös hetkellisenä väliinpuotoamisena koskettaa yhä useampaa nuorta leimaamatta välttämättä kovin pitkälle myöhempää koulutuksellista ja elämänhallinnallista tulevaisuutta.

ESY-oppilaiden suuri keskeyttämisriski tulee ilmi jo peruskouluaikaisissa koulutussuunnitelmissa. Tutkittaessa yläasteikäisten sopeutumattomien opetuksen oppilaiden tulevaisuusorientaatiota ja toisen asteen koulutusta koskevia suunnitelmia, kävi ilmi, että vain alle 40 % tutkituista yhdeksäsluokkalaisista ESY-oppilaista (n=275) aikoi varmasti suorittaa toisen asteen tutkinnon loppuun asti. (Lappinen 2002.) Erityisopetustarpeilla ala- tai yläasteella on Lappalaisen (2001) tutkimuksen mukaan nähty tilastollisesti merkitsevä yhteys toisen asteen koulutukseen osallistumiseen. Erityisopetuksessa olleet opiskelijat valitsivat lyhyemmän koulutuksen tai jättäytyivät kou-

lutuksen ulkopuolelle. Oppilailla, joilla oli ongelmia perhesyiden takia, oli 15-kertainen todennäköisyys jäädä koulutuksen ulkopuolelle. Koulumenestys oli vain tilastollisesti melkein merkitsevä tekijä.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimuksen kohdejoukko

Mielenterveyden keskusliiton Mielenterveyskuntoutujien koulutuksen kehittämisprojektin (MieKu) tavoitteena on tehdä vaikuttamistyötä mielenterveyskuntoutujien opiskelumahdollisuuksien kehittämiseksi. MieKu-projektin työ kohdistuu peruskoulun jälkeiseen opiskeluvaiheeseen ja mielenkiinnon kohteena ovat nuoret ja aikuiset toisen asteen koulutuksessa. Tämä määritelmä ohjasi omaa tutkimustani siten, että rajasin tutkimuskohteeksi toisen asteen koulutuksen ja nuoret. Nuoruuden määritelmänä käytin alle 25-vuoden ikää, koska tähän ikään mennessä yleensä nuoruusiänkehitys on jo takanapäin. Tutkimuksen kohdejoukkona ovat siis 16–25-vuotiaat mielenterveyskuntoutujat, jotka ovat peruskoulun jälkeen jossain vaiheessa aloittaneet yhden tai useamman toisen asteen koulutuksen ja myös keskeyttäneet yhden tai useamman koulutuksen. Mielenterveysongelmien kohdalta, en halunnut rajata tutkimusta käsittelemään mitään tiettyä sairautta tai diagnoosiryhmää. Koska tutkimuksen tarkoituksena on selvittää nuorten kokemuksia, päädyin mielenterveysongelmien määrittelyssäkin nuoren omakohtaiseen kokemukseen omista ongelmista.

3.2 Aineiston kerääminen

Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi haastattelun, koska tarkoituksena oli kerätä tutkittavien henkilökohtaisia näkemyksiä keskeyttämisen syistä ja kokemuksia kes-

keyttäminen vaikutuksista heidän elämäänsä. Tavoitteena oli saada kuvailevaa tekstiä siitä, miten tutkittavat itse hahmottivat tilanteensa, omat koulutuspolkunsu ja tulevaisuutensa. Jäykkä strukturoitu haastattelu tai kyselylomake ei tuota tällaista tietoa, joten valitsin menetelmäksi teemahaastattelun. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit eli teema-alueet ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat (Hirsjärvi ym.1997, 205). Teema-alueet olivat samoja haastattelusta toiseen, mutta kysymysten muotoilu vaihteli haastateltavien kesken. Teemahaastattelu antaa haastateltaville mahdollisuuden puhua melko vapaasti ja tuottaa paljon kerronnallista aineistoa.

Elämäkerrallinen lähestymistapa (biographical approach), elämäkertatutkimus, elämäkertametodi ja narratiivinen tutkimus viittaavat tutkimusperinteeseen, jossa käytetään suullisia tai kirjallisia elämäkertoja tutkimusaineistona. (Roos 1988, Hänninen 1999.) Elämäkertatutkimuksissa usein käytetään vapaata elämäkertomuksen kertomista, jossa haastateltava itse määrittelee, mitä haluaa kertomukseen sisällyttää ja mitä jättää pois (Roos 1988, 144). Koska tutkimukseni kohdejoukkona olivat nuoret, epäilin, ettei vapaamuotoisella kerronnalla saada kerättyä tutkimuksen kannalta oleellista tietoa, joten käytin tutkimusmenetelmänä elämäkerrallista teemahaastattelua. Teemojen valinnassa näkyi aikaulottuvuus (menneisyys, nykyisyys, tulevaisuus) ja elämänkaariajattelu, jolloin keskeyttämistä tarkasteltiin yhtenä elämänvaiheena. Haastattelutilanteissa piirsin paperille nuoren elämänkaarta, joka toimi samalla minulle muistiapuna ja varmisti, että kaikki vaiheet tuli käsiteltyä. (Teemahaastattelu-runko liitteessä 2)

Haastatteluajoja sovittaessa kaikki nuoret toivat esiin epäilyksensä, että eivät osaa vastata kysymyksiin tai eivät tiedä mitä pitäisi kertoa. Useaan otteeseen rohkaisin nuoria, että haastattelun tarkoituksena on kuulla juuri sinun koulunkäyntihistorian eri vaiheita ja kuulla sinun kokemuksia. Haastattelutilanteessa roolini oli lähinnä rohkaista nuoria kertomaan lisää elämästään kronologisten apukysymysten avulla. (Esimerkiksi: Mitä sitten tapahtui? Mitä keskeyttämisen jälkeen elämässäsi tapahtui?) Elämäkerrallinen teemahaastattelu toimi hyvin, nuoret tiesivät, mistä asioista olin tutkijana kiinnostunut, mutta samalla saivat tehdä valintaa kertomuksen sisällöstä ja rönsyillä omasta mielestä tärkeisiin asioihin.

3.3 Tutkimusaineisto

Tutkimusta aloittaessani minulla ei ollut aavistustakaan mistä löytäisin tutkimuksen kohdejoukkoon sopivia nuoria. Laadin tutkimuksestani lyhyen informaation (Liite 1), jonka MieKu-projektin työntekijä toimitti muutamille kuntoutusohjaajille, mielenterveyskuntoutujien valmentavia opintoja järjestävään oppilaitokseen sekä psykiatrian poliklinikoille, ja pyysi heitä välittämään tietoa tutkimuksestani kohdejoukkoon kuuluville nuorille. Tämä eri tahojen informointi ei kuitenkaan tuottanut yhtään osallistujaa tutkimukseen. Projektityöntekijä toimitti suoraan minulle yhden nuoren yhteystiedot ja muutaman yhteydenottoyrityksen jälkeen sainkin sovittua haastateltujan hänen kanssaan. Noin kuukautta myöhemmin olin itse suoraan yhteydessä mielenterveyskuntoutujien valmentavia opintoja järjestävään paikkaan ja sieltä löysin yhden haastateltavan lisää. Tässä vaiheessa tutkimusenteko kuitenkin keskeytyi, koska haastateltavia ei löytynyt ja aloitin kokopäiväisen työn. MieKu-projektin työntekijä yritti järjestää vielä lisää haastateltavia, mutta nämä yritykset eivät tuottaneet tulosta. Myöhemmin sain vielä kaksi haastattelua sovittua nuorisopsykiatrian poliklinikan henkilökunnan kautta. Keräsin tutkimusaineiston vuosien 2003–2006 aikana. Aloitin tutkimuksen tekemisen vuonna 2003, mutta saatuaani uuden työpaikan, jouduin keskeyttämään tutkimuksen tekemisen pariaksi vuodeksi kokonaan, jonka takia aineiston kerääminenkin venyi useammalle vuodelle. Toisaalta uusi työpaikkani nuorisopsykiatrian poliklinikalla syvensi varmasti omaa tietämystäni nuorten mielenterveysongelmista ja omalta osaltaan lisäsi tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimusaineistoksi tuli neljän 17–24 vuotiaan nuoren haastattelut. Haastateltavista kolme oli tyttöjä ja yksi poika. Haastateltavilla oli takanapäin 1–3 toisen asteen koulutuksen keskeyttämistä. Haastatteluhetkellä ensimmäisestä koulun keskeyttämisestä oli kulunut aikaa jo 6 vuotta ja viimeisimmästä noin 5 kuukautta. Tutkimuskohteena mielenterveysongelmaiset nuoret olivat hyvin haastava kohde. Haastattelujen aikaansaaminen vaati lukuisia yhteydenottoja, motivointia, muistuttelua ja tuotti ikävä kyllä myös pettymyksiä. Nuorten vaikea elämäntilanne heijastui siihen, että heitä oli vaikea tavoittaa, sovitut tapaamiset peruuntuivat tai jouduin seisoskelemaan kylmässä odottamassa turhaan haastateltavaa. Yksi haastateltava lupautui haastatteluun, mutta jätti saapumatta sovittuun tapaamiseen, enkä tavoittanut häntä puhelimitse, joten tulkitsin hänen näin kieltäytyneen haastattelusta. Aktiivisesti ja sinnikkäästi metsäs-

tin haastateltavia, mutta toisaalta pidin tärkeänä nuorten vapaaehtoista osallistumista, koska haastatteluissa käsiteltiin melko arkaluonteisia aiheita.

Tein haastatteluista kaksi yliopistolla ja kaksi nuorisopsykiatrianpoliklinikan tiloissa. Haastattelut kestivät 45 minuutista puoleentoista tuntiin. Nauhoitin kaikki haastattelut ja kirjoitin mahdollisimman sanatarkasti auki välittömästi haastattelujen jälkeen. Litteroitua tekstiä kertyi 108 sivua kirjoitettuna 2 rivivälillä ja Arial-fontilla, koolla 12. Haastateltavista kaksi oli 24-vuotiaita, heidän kerrontatapansa oli runsasta ja he puhuivat oma-aloitteisesti tärkeistä asioista myös tema-alueiden ulkopuolelta. Nuoremmat haastateltavat olivat 17- ja 18-vuotiaita, ja heidän kohdalla roolini haastattelijana oli selvästi aktiivisempi kuin vanhempien nuorten kanssa. Runsaiden lisäksymysten avulla sain niukkojen vastausten lisäksi kuvailevaa tekstiä. Elämäkerrallista lähestymistapaa on yleensä käytettykin vanhempien henkilöiden tutkimuksessa. Kaikki haastateltavat nuoret olivat olleet jossakin elämänsä vaiheessa psykiatrisessa hoidossa tai terapiassa, joten he olivat kertoneet elämänsä tarinoita jo useammille kuulijoille, ja ehkä kokeneempia ilmaisemaan sanallisesti omia kokemuksia ja tunteuksia kuin muut samanikäiset nuoret.

Esittelen seuraavaksi pieninä tarinoina haastattelemani nuoret ja lyhyesti heidän koulutuspolkunsä ja elämähistorian tärkeitä vaiheita tai käännekohtia, sellaisena kuin minä tutkijana olen heidän tarinaansa mielessä rakentanut. Tarinoissa olen halunnut säilyttää nuorten oman ilmaisutavan, joten olen käyttänyt paljon nuorten omia ilmauksia ja ne on merkitty *kursiivilla*.

3.3.1 Terhi

(Haastattelu tehty 23.5.2003, kesto 80 min, litteroitua tekstiä 32 s.)

Terhi on 24-vuotias nelilapsisen *moniongelmaisen perheen* esikoistyttö. Terhi on aina pelännyt ja arkaillut isoissa ryhmissä toimimista, siksi esikouluun meno oli Terhille iso juttu, ja useina aamuina tarhaan lähdön yhteydessä jännitys purkautui vatsakipuna. Terhi nimeää oireilunsa jälkeenpäin sosiaalisten tilanteiden peloksi. Esikoulun hyvän harjoittelun ja *jalat maassa olevan hoitotädin* avulla Terhi oppi toimimaan ryhmässä, joten koulun aloitus ja en-

simmäinen luokka sujuivat hyvin. Toisella luokalla opettaja ja luokka muutuivat, ja tämä aiheutti Terhille runsaasti poissaoloja. Kolmannella luokalla Terhi siirrettiin taas uuteen luokkaan, tällä kertaa hän sai hyvän opettajan, joka osasi hyödyntää Terhin taiteellisia kykyjä, niin koulunkäynti taas maistui. Samaan aikaan Terhin perheessä oli ongelmia, äiti sairastui psykoosiin ja joutui sairaalahoitoon. Ala-asteen viimeisinä vuosina Terhiä kiusattiin koulussa, ja tämä aiheutti runsaasti poissaoloja ja erilaisia psykosomaattisia oireita.

Lukuisista lääkärikäynneistä huolimatta Terhin mielestä kukaan ei tajunnut hänen oireiden takana olevaa pahaa oloa. Yläasteen alussa oireet ja poissaolot vain pahenivat, ja Terhi kuvaa *olleensa ihan pihalla, eikä tunnilla pystynyt ees kuulemaan mitä opettaja puhui*. Terhi siirrettiin erityiskouluun ja siellä henkilökohtaisen opetussuunnitelman avulla hän sai peruskoulun suoritettua ja tunsikin muuttuvansa avoimemmaksi ja itsevarmemmaksi.

Peruskoulun jälkeen Terhi olisi halunnut kymppiluokalle, mutta ilman diagnoosia ei voinut omassa erityiskoulussaan kymppiluokkaa käydä, niin jäi sitten kotiin viettämään väli vuotta. Parin kuukauden työharjoittelu päättyi sairaslomaan stressiperäisen väsymyksen takia. Tammikuussa Terhi aloitti lähihoitajakoulun, mutta 4 kuukauden kuluttua väsymys ja olkapääkiput rupesivat vaivaamaan. Ensin Terhi koetti parantaa oloaan mielialalääkityksellä, mutta lopulta päättyi koulun keskeyttämiseen.

Puolen vuoden kulutta keskeyttämisestä ja terapian jälkeen Terhi ajatteli olevansa niin hyvässä kunnossa, että opiskelu taas sujuisi ja aloitti lukio-opinnot toisella paikkakunnalla saadakseen kokonaan uuden alun. Puolen vuoden päästä omat voimavarat loppuivat ja koti-ikävä sekä liian suuri vastuu omasta taloudesta ajoivat takaisin kotiin, ja niin lukio jäi kesken.

Sen jälkeen seurasi pari vuotta nuorisopsykiatrista sairaalahoitoa ja puolen vuoden jakso mielenterveyskuntoutujille tarkoitetuissa ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavissa opinnoissa. Haaveena olivat artesaani-opinnot, mutta pölyallergia romutti haaveet. Terhi kokeili vielä lukion suorittamista iltalukiossa, mutta jo pari kuukauden kuluttua *lähti karkuun*. Terhi hakeutui

uudestaan valmentavaan koulutukseen viestintäalan valmentavalle linjalle, jossa tällä hetkellä opiskelee ja haaveilee graafisen suunnittelijan ammatista.

3.3.2 Leena

(Haastattelu tehty 9.6.2003. kesto 50 min, litteroitua tekstiä 24 s.)

Leena on 24-vuotias tyttö, joka on suorittanut peruskoulunsa yleisopetuksen musiikkiluokalla. Ala-asteella opiskeltiin projektiluonteisessa kokeilussa, ja musikaalien sekä näytelmien teko oli Leenasta mukavaa. Yläasteella koulunkäynti muuttui hankalaksi. Vaikean perhetilanteen takia Leenalle tuli keskittymis- ja oppimisvaikeuksia. Leena on haaveillut lapsesta asti lääkärin ammatista, mutta ylä-asteella *haave romuttu ihan täysin, kun ois pitänyt pärjätä niissä matemaattisissa aineissa ja fysiikassa ja kemiassa, ja ne ei niinku ei vaan onnistunu.*

Yläasteen jälkeen Leena hakeutui kymppiluokalle korottamaan numeroita lukioon menoa varten, ja saikin paremman todistuksen, vaikka kuvaa koulunkäynnin olleen *yhtä sellaista itkemistä ja vääntämistä vaan, mutta niitä numeroita annettiin sit kuitenkin jostain syystä kauheen helläkätisesti.* Perheen perinteen ohjaamana Leena haki sairaanhoito-oppilaitokseen, mutta ei päässyt ja meni lukioon vähän vastentahtoisesti, eikä opiskelu siellä sujunut. Leena ajattelee koulunkäyntivaikeuksien syynä olleen *masennuksen ja ahdistuksen.* Lukion aikana *puhkes paniikkihäiriö ja että se oli sellainen este sille koulunkäynnille.* Leena pysyi 1,5 vuotta kirjoilla lukiossa, mutta sai kasaan tuona aikana vain muutaman kurssin, ja *suurin osa sitte jäi vaan kesken, ja mä olin hirveen pitkiä aikoja niinku poiskin sieltä.* Lukion terveydenhoitaja havaitsi Leenan pahanolon ja ohjasi hänet nuorisopsykiatriseen hoitoon. Leena kokeili opiskelua myös iltalukion puolella, mutta nekin jäi kesken.

Tämän jälkeen Leena haki lähihoitajakouluun ja aloitti opinnot hyvin innostuneena ja motivoituneena. Puolitoista vuotta sujuikin hyvällä menestyksellä, mutta sitten Leena joutui keskeyttämään opintonsa. Ensin tuli masennuksen

takia sairauslomaa ja Leenan olisi pitänyt jatkaa opiskelua uuden ryhmän kanssa, niin Leenasta tuntui helpommalle ratkaisulle keskeyttää opinnot kokonaan. Ajatuksena Leenalla on palata pian takaisin samaan kouluun jatkaamaan opinnot loppuun. Nyt on kuitenkin kulunut yli kolme vuotta sairauslomalla, kuntoutustuella ja sairaalajaksoilla, lisäksi Leena kävi puoli vuotta mielenterveyskuntoutujille tarkoitettussa valmentavassa koulutuksessa. Tällä hetkellä Leenan voimat menevät sairaudesta toipumiseen ja arjesta selviämiseen. Leena toivoo pian pystyvänsä jatkamaan keskenjääneitä lähihoitaja-opiskeluja aikuiskoulutuksessa.

3.3.3 Jussi

(Haastattelu tehty 1.10.2004, kesto 45 min, litteroitua tekstiä 20 s.)

Jussi on 17-vuotias nuorimies. Koulunkäynti alkoi Jussilla hyvin, mutta kolmannella luokalla alkoi *tökkimään*, jonka jälkeen koulunkäynti muuttui vastenmieliseksi. Jussi muistelee, että koulunkäyntiongelmien syynä olisi silloin ollut masennus ja hän on aloittanut tuolloin käynnit psykiatrianpoliklinikalla. Ylä-asteelle Jussi siirtyi eri kouluun kuin luokkakaverinsa, koska muutti isän luokse asumaan. Yläaste alkoi niin, että Jussi oli enemmän koulusta pois kuin paikalla.

Paras koulumuisto Jussin mielestä oli, kun hänet *siirrettiin tarkkailuluokalle* 8-luokalla. Kuraattori ehdotti siirtoa, koska Jussilla oli isossa ryhmässä keskittymisvaikeuksia. Pienryhmässä oli vain 4–8 oppilasta kerrallaan paikalla, ja Jussin mielestä tehtävätkin olivat helpompia. Poissaoloja oli edelleen, mutta huomattavasti vähemmän, ja Jussi sai peruskoulun suoritettua.

Ammatinvalintakysymys on Jussille hankala, ja hän toteaa, ettei vielä tiedä mitä haluisi tehdä. Harrastuksena ollut tietokoneiden näprääminen houkutti hakeutumaan kauppaoppilaitokseen datanomi linjalle. Kahden viikon kulutta koulunkäynti alkoi *tökkimään* ja Jussi keskeytti. Keskeyttämisen syitä Jussi pohtii olleen koulussa ja omassa elämäntilanteessa. Koulunkäynnin

aloittamisen kanssa samaan aikaan *hyökkäs elämään silloinen tyttöystävä, ja koulunkäynti alkoi luuhistumaan samalla, ku tuli sitten ongelmia sen kanssa.* Myös siirtyminen pienryhmästä normaaliin luokkaan tuntui vaikealta ja koulu-tehtävät tuntuivat vaikeammilta kuin yläasteella. Päätös keskeyttämisestä syntyi nopeasti, koska Jussi ajatteli, että *parempi ite sanoutua irti, ku että ne sanoo.*

Keskeyttämisen jälkeen seurasi vuosi *sängynpohjalla makailua ja päihteiden käyttöä.* Lastensuojelusijoituksen uhka sai Jussin hakeutumaan ammattikouluun levyseppähitsaajalinjalle. Ala ei sinänsä kiinnosta Jussia ollenkaan, mutta *saa ajan kulumaan* ja koulun aloittaminen sai sosiaalityöntekijät sekä huolestuneen äidin tyytyväiseksi.

Jussi täyttää pian 18 vuotta, mutta ajattelee paremman tekemisen puutteessa jatkaa koulunkäyntiä ammattikoulussa, vaikka lastensuojelun uhka poistuu-kin. Haaveena olisi jokin taiteellisempi ammatti, mutta Jussi ajattelee, että siihen *pitäisi olla harrastuspapereita jo lapsesta alkaen*, joten toistaiseksi aikoo jatkaa levyseppähitsaajaopintoja, *koska no ei oo mitään muutakaan tekemistä.* Jussin mielestä myös *jo vuoden löhöilyn jälkeen*, on kiva, että on jotakin tekemistä, kun se *löhöilykin* alkoi jo *tympimään.*

3.3.4 Hanna

(Haastattelu tehty 7.3.2006, kesto 90 min. litteroitua tekstiä 32 s.)

Hanna on 18-vuotias *rock-staran* ammatista haaveileva tyttö. Ala-asteen aikana Hanna vaihtoi koulua kolme kertaa, ensin muuton takia, sitten koulun levottomuuden ja väkivallan takia. Ala-asteen 3.–6. luokalla koulunkäynti sujui kuitenkin hyvin, koska *kaikki parhaat kaverit oli samalla luokalla ja opettaja oli huipputyyppi ja mä olin hyvä koulussa ja mä jaksoin käydä sitä ja kaikki oli vaan hyvin.*

Yläasteelle siirryttäessä alkoivat koulunkäyntiongelmät. Hanna ajattelee pahimman murrosiän osuneen samaan aikaan sekä ensimmäisen masennuksen puhjenneen silloin. Hanna lintsasi paljon koulusta, eikä koulunkäynti kiinnostanut enää lainkaan. Luokanvaihdoskaan ei asiaan auttanut. Koulupalaverissa *todettiin, että emmä vaan pysty käymään sitä normaali säännöllistä koulunkäyntiä, ei siitä tuu mitään ja sitten mä menin sinne Eeron ja Paulan luokalle.* Hanna siirtyi ryhmämuotoiseen yksityisopetukseen, jossa koulua käytiin vain 2 tuntia päivässä. Alkuun koulunkäynti ei sujunut sielläkään, mutta mukavat opettajat motivoivat opiskelemaan. Hanna ajattelee, että masennuksen takia hänen voimat riittivät juuri ja juuri parin tunnin koulupäivään. Kouluvaihdos tarjosi Hannan mielestä *jonkunmoista tilaisuutta sille koulunkäynnille. Se ett siellä ei tarvinnu olla kun niin vähän aikaa, ni sitt se ei ollu niin sietämätöntä. Sitt ku siinä vaiheessa mä en pystynyt mun mielestä keskittyä olleenkään ollenkaan yhteen koulupäivään ni siin vaiheessa kaksi tuntiakin tuntu tosi pitkältä.*

Peruskoulun jälkeen Hanna halusi alalle, jossa voi käyttää luovuutta ja tehdä käsillä jotakin, niinpä hän hakeutui käsi- ja taideteolliseen oppilaitokseen vaatetusalan artesaani-linjalle. Ammattikoulun käyminen *oli paljon rankempaa* kuin mitä Hanna oli kuvitellut, *että meni koko vuorokausi siihen kouluun.* Aika pian syksyllä Hannan voimat loppuivat ja hän tuli koko ajan väsyneemmäksi ja 1,5 kuukauden kuluttua *sain sellasen romahduksen, että mä en enää jaksa sitä - niinku luovutin.* Hanna keskeytti koulun. Keskeyttämisen jälkeen Hanna oli hyvin masentunut ja lähinnä nukkui ja yritti kerätä voimia. Tällä hetkellä Hannalla ei ole mitään säännöllistä päiväohjelmaa ja hän kokee olonsa *turhautuneeksi* sekä *fyysisesti syrjäytyneeksi*. Suunnitelmassa on kuntouttavan työharjoittelu ja ensi syksynä uuden koulun aloittaminen parturikampaaja linjalla.

3.4 Aineiston analyysi

Bogdanin ja Biklenin (1998, 157) mukaan laadullisen tutkimuksen analyysi on aineiston systemaattista tarkastelua ja sen järjestämistä sellaiseen muotoon, että se on esitettävissä muille ihmisille. Analyysissa aineistoa järjestellään, pilkotaan osiin,

yhdistellään osia, etsitään olennaisia asioita ja mietitään, mikä niissä on tärkeintä. Tutkimuksessani käytin narratiivista lähestymistapaa. Halusin tutkia nuorten omia kokemuksia koulunkäynnistä ja koulun keskeyttämisestä. Ihmisen kokemuksia voidaan pitää tarinoina, joita he elävät ja kertoessaan muotoilevat uudestaan (Syrjälä 2001, 204). Tarina on ajallinen kokonaisuus, sillä on alku, keskikohta ja loppu. Tarinan keskeinen elementti on juoni, joka muodostaa kokonaisuuden, johon nähden erilliset osat saavat merkityksensä. (Hänninen 1999, 20.) Eletty elämä ja kerrottu elämä eivät ole kaksi erillistä ilmiötä, vaan sisäisesti toisiinsa kutoutuneita (Polkinghore 1988). Kertomusten kautta on mahdollista ymmärtää itseään ja rakentaa identiteettiään. Narratiivit ovat ihmisen tärkeimpiä tapoja muodostaa merkityksiä elämäntapahtumista ja representoida kokemuksia (Erkkilä 2005, 195). Narratiivinen selitys on aina taannehtiva, jolloin menneille tapahtumille annetaan merkityksiä retrospektiivisesti nykyhetkestä käsin (Komonen 2001, 79). Narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu siihen, millä tavalla yksilöt antavat merkityksiä asioille tarinoidensa kautta (Heikkinen 2001, 129). Haastateltavien kokemuksista syntyy heidän elämänsä tarinoita. Narratiivi on aina tuotettu tietyssä kontekstissa, joka vaikuttaa tarinan sisältöön. Haastattelutilanne on ainutlaatuinen vuorovaikutustilanne, jossa sekä haastattelija että haastateltava vaikuttavat haastattelutekstin syntyyn. (Erkkilä 2005, 205.) Nuorten tutkimusta varten tuottamat tarinat ovat varmasti erilaisia kuin esimerkiksi kavereille kerrotut.

Minuuden kehitys määräytyy yhtä paljon elämänkaaren kuuluvien kehitysvaiheiden kuin ulkoisten tapahtumien kautta. Ulkoisten tapahtumien merkitys tulkitaan sen mukaan, miten ne tukevat kehityksen luonnollista kulkua tai muodostavat sille esteitä. Minuuden kehitys seuraa kehityskaarta, joka yhdistää muistetun menneisyyden, havaitun nykyisyyden ja odotetun tulevaisuuden. Minuus muuttuu kehityksen eri vaiheissa, sen tähden ihmisellä on tarve luoda elämäänsä yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta ja nähdä muutokset mielekkäinä. Yhtenäisyyttä ihminen etsii kertomalla kertomuksen omasta elämästä. (Puolimatka 2002, 165–166.) Ihminen elää elämäänsä ikään kuin laatien siitä tarinaa: yhtä suurta ja lukuisia pienempiä. Yhden ihmisen elämä muodostaa peräkkäisten, rinnakkaisten, hierarkkisten ja sisäkkäisten tarinoiden kudos, joka kutoutuu toisten ihmisten tarinoihin. (Hänninen 2002, 129.)

Polkinghorne (1995, 6–8) jakaa narratiivisuuden aineiston käsittelytapana kahteen kategoriaan: narratiivien analyysi (analysis of narratives) ja narratiivinen analyysi (narrative analysis). Narratiivien analyysi viittaa analyysitapaan, jossa narratiivejä tematisoidaan, luokitellaan ja jäsennetään tapaustyyppeihin. Sisällönanalyysimenetelmän avulla voidaan kertomuksista etsiä tutkimustehtävien kannalta keskeisiä teemoja. Narratiivisessa analyysissä painopiste on uuden, ehjän, juonellisen ja ajassa etenevän tarinan tuottamisessa aineiston kertomusten perusteella. Esimerkiksi diskurssianalyysin avulla tapahtuva kertomusten analysoiminen tarinoina, joilla on merkitys. Kun narratiivisessa analyysissä edetään yksittäisistä elementeistä kokonaiseen kertomukseen, narratiivien analyysissä liikutaan kertomuksista yleisemmälle tasolle. (Polkinghore 1995, 12.) Esittelen luvussa 3.1 Tutkimusaineisto jokaisen nuoren oman elämäntarinan lyhyesti sellaisena kokonaisuutena kuin minä tutkijana olen sen mielessäni luonut yhtenäiseksi kertomukseksi haastattelutietojen pohjalta.

Varsinaisessa aineiston analyysissä olen etsinyt haastattelemieni nuorten tarinoista juonen käännteitä ja selityksiä tapahtumille. Aluksi luin jokaisen haastattelun useampaan kertaan, koska toisten haastatteluiden litteroinnista oli analysointia aloittaessani kulunut jo pari vuotta. Viimeisen haastattelun tein jo aloitettuani analysoinnin. Haastattelutekstiä lukiessa oli helppo palauttaa mieleen nuori ja hänen tapansa kertoa asioistaan. Olin piirtänyt haastattelutilanteessa nuorten elämänpolkuja ja käytin tätä kronologista jaottelua myös analysointini pohjana, etsin juonellisesti etenevää elämäkertakertomusta. Jaoin nuorten koulutuspolun eri vaiheet teemoittain omiksi kasoiksi (ala-aste, yläaste, yhteishaku ja toisen asteen koulutus), joihin leikkasin nuorten haastatteluista ne kohdat, joissa tästä teemasta puhuttiin. Tunnistaakseni haastattelutekstit myöhemmin tulostin jokaisen haastattelun eriväriselle paperille ja lisäsin haastatteluteksteihin juoksevan rivinumeroinnin.

Toisen asteen koulutusta käsittelevä kasasta etsin tarkemmin vielä keskeyttämistarinan juonta (alku, keskikohta, loppu). Keskeyttämisen osalta kiinnitin huomiota myös haastateltavien käyttämiin ilmaisuihin, joilla he kuvasivat ongelmien syntyä ja keskeyttämispäätöksen tekoa. Keskeyttämistarinassa tarkastelin myös kertojan suhdetta tarinan kulkuun, kokivatko nuoret olevansa oman elämänsä toimijoita (minä keskeyttän) vai uhreja, joille kaikki tapahtuu (opinnot keskeytyivät).

Analysointi vaiheessa kiinnitin huomiota siihen, että nuoret mainitsivat samoja tekijöitä, jotka edistivät tai estivät koulunkäyntiä. Kokosin kaikki tekijät nelikentäksi ja jaottelin ulkoiset ja sisäiset tekijät erikseen.

3.5 Tutkimuksen luotettavuus

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi perustuu koko tutkimusprosessin arviointiin ja luotettavuuden kriteeriksi muodostuu tutkija itse. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija toimii tutkimusvälineenä, jolloin tutkijan subjektiivisuus vaikuttaa tutkimukseen. (Eskola & Suoranta 1998, 210.) Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelussa käytän Lincolnin ja Guban (1985) kehittämää ja Tynjälän (1991, 897–398) suomentamia käsitteitä: vastaavuus, siirrettävyys, tutkimustilanteen arviointi ja vahvistettavuus.

Vastaavuuteen kuuluu tutkimuksen tekeminen niin, että löytöjen luotettavuus ja uskottavuus ovat mahdollisimman hyviä, ja tutkijan johtopäätökset vastaavat tutkimukseen osallistujien konstruktioita (Lincoln & Guba 1985, 301). Tutkimuksessani löytöjen pitäisi siis vastata mahdollisimman hyvin haastateltavien kokemuksia opiskelun keskeyttämisestä. Tutkimusraportissani käytän paljon suoria lainauksia nuorten puheesta, jotta lukija voisi varmentua, että tekemäni löydöt nousevat aineistosta ja ovat asianmukaisia.

Kvalitatiivisen aineiston riittävyttä voidaan tarkastella saturaation avulla. Saturaatiolla tai kylläntymisellä tarkoitetaan tilannetta, jossa aineisto alkaa toistaa itseään ja uudet tapaukset eivät tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. (Eskola & Suoranta 1998, 62–64; Mäkelä 1990, 52) Tutkimusaineistoni oli neljän nuoren tarinat. Nuorista kaksi oli keskeyttänyt kerran ja kaksi kolme kertaa toisen asteen koulutuksen. Analysointi vaiheessa kiinnitin huomiota ensimmäisen ja toisen keskeyttämisen eroihin, joten olisin halunnut kuulla vielä jonkun kaksi kertaa keskeyttäneen nuoren tarinan saadakseni paremman kuvan keskeyttämisten eroista. Haastateltavien löytäminen oli kuitenkin sen verran haastavaa ja tutkimuksen aikataulu olisi venynyt kohtuuttoman pitkäksi, joten en tällaista tarinaa voinut tutkimukseeni liittää. Riittävyyttä aineistoon toi mielestäni se, että tutkittavat olivat eri-ikäisiä, molempia sukupuolia ja

heillä oli eri määrä aloitettuja ja keskeytettyjä kouluja, tämä antoi laajemman kuvan ilmiöstä.

Elämäkertatutkimuksissa olennaisena kysymyksenä pidetään eletyn elämän ja kerrotun elämän välistä suhdetta. Elämä voidaan mieltää tarinaksi, jota ihminen elää. Mikä on elämäkertomuksen suhde todellisuuteen, voiko elämätarinoita pitää ”tosi kertomuksina” elämästä? Ihmisen kertoessa elämäntarinaansa hän valikoi kertomishetken näkökulmasta, mitä kertoo ja mitä painottaa ja miten menneitä tapahtumia arvioi. (Eskola & Suoranta 1998, 123.) Tarinan kertominen on elämän tavoin jatkuva prosessi ja tarinat muuttuvat jokaisella kertomiskerralla. Tarinat ja niitä kertovat ihmiset ovat muuttuvia ja samoin käy tarinoissa ilmeneville merkitysrakenteille. Elämäntarinnan suhde todellisuuteen ei kuitenkaan ole täysin sattumanvarainen vaan narratiivisten oletusten mukaisesti. (Säntti 2004, 184.) Jokaisella ihmisellä on useita potentiaalisia elämäntarinoita, useita versioita esitettäväksi kontekstin mukaisesti, tässä tutkimuksessa nuorten tarinat on tuotettu erityispedagogiikan opiskelijalle oppinäytetyötä varten (Roos 1988, 148).

Lincolnin ja Guban (1985, 316) mukaan tulosten siirrettävyys toiseen kontekstiin riippuu siitä, miten samankaltaisia tutkittu ympäristö ja sovellusympäristö ovat. Tutkija yksin ei voi tehdä johtopäätöksiä siirrettävyydestä, vaan sovellusarvon arviointi jää lukijalle tai tutkimustulosten hyödyntäjälle. Olen pyrkinyt kuvailemaan aineistoani mahdollisimman tarkasti, jotta lukija voi arvioida tutkimustulosteni siirrettävyyttä aineiston, tutkimukseen osallistujien ja tutkimuksen suorittamisen kuvailuiden perusteella. Liitteenä olevan teemahaastattelurungon (liite 2) avulla on mahdollisuus perehtyä käytettyihin teemoihin ja haastatteluissa käsiteltyihin aiheisiin. Tutkimusta varten haastatteleman nuorten tarinat muistuttivat paljon tarinoita, joita olen usein kuullut työssäni nuorisopsykiatrianpoliklinikalla, joten mielestäni ne ovat uskottavia ja kuvaavat hyvin mielenterveysongelmaisten nuorten kokemuksia koulumaailmasta.

Laadullisen tutkimuksen tulosten pysyvyyttä arvioidessa on otettava huomioon erilaiset ulkoiset vaihtelua aiheuttavat tekijät sekä tutkimuksesta ja ilmiöstä itsestään johtuvat tekijät (Lincoln & Cuba 1985, 299). Haastateltavista kaksi tiesi minun aikaisemmasta toimintaterapeutin koulutuksesta ja työkokemuksestani nuorten parista, koska haastattelukutsua esittäneet työntekijät kertoivat taustastani. Kaksi haastatelta-

vaa tiesi minun olevan ainoastaan yliopisto-opiskelija. Haastattelutilanteissa tämä näkyi siinä, että taustani tuntevat nuoret olettivat minun tuntevan hoitojärjestelmän ja sen käytännöt, niinpä he viittasivat paikkoihin lempinimillä tai lyhenteillä, kun taas pelkkänä opiskelijana minua pitävät nuoret kuvasivat tarkemmin hoitojärjestelmien toimintaa, mistä sain paljon tutkimuksen kannalta arvokasta tietoa.

Vahvistettavuudella viitataan tutkimuksen neutraalisuuteen. Laadullisessa tutkimuksessa subjektiivisuus on väistämätöntä. Tutkijan oma viitekehys vaikuttaa tutkimukseen. Tutkijan on kuitenkin pyrittävä olemaan neutraali ja rehellinen. (Lincoln & Cuba 1985, 323; Tynjälä 1991, 392.) Olen pyrkinyt rehellisesti kuvaamaan tutkimuksen suorittamista, ja kertonut omasta työkokemuksestani. Työkokemus nuorten parissa on ollut myös selvästi motivoiva tekijä, joka on auttanut tutkimuksen tekemisessä. Lincoln ja Guba (1985, 301) suosittelevat käyttämään ulkopuolista tarkastajaa vahvistettavuuden takaamiseksi, ja opinnäytetyöni ohjaajana on tutkimusprosessin alussa toiminut KT Tarja Ladonlahti ja tutkimusprosessin loppuvaiheessa KT Markku Leskinen.

3.6 Tutkimuksen eettisyys

Yksi tutkimuksen eettisyyteen liittyvistä kysymyksistä on, käyttääkö tutkija tutkittavia hyväkseen oman uransa edistämiseksi, vai hyötyvätkö myös tutkittavat tutkimuksesta (Bogdan & Biklen 1998, 46). Osallistujalla on oikeus tietää olevansa tutkimuksen kohteena. Kaikki nuoret osallistuivat vapaaehtoisesti tutkimukseen. Nuoret saivat ensin kirjallisen informaation (liite 2) opettajalta tai poliklinikantyöntekijältä. Kahdelle haastateltavalle kerroin henkilökohtaisesti ja kolmelle puhelimitse tarkemmin tutkimuksen tarkoituksesta, jonka jälkeen vasta nuoret tekivät päätöksen osallistumisesta. Yksi nuori jätti tulematta haastattelupaikalle, enkä saanut häntä puhelimitse kiinni, joten tulkitsin tämän kieltäytymiseksi. Tutkimuksen tarkoitus on myös ollut haastateltavilla tiedossa. (Bogdan & Biklen 2003, 43.)

Nuorten anonymiteettiä on suojeltu keksityillä peitenimillä sekä poistamalla haastattelulainauksista kaikki paikkakuntaan, kouluun tai sairaalaan viittaavat tunnistetiedot. Koska tutkimusjoukko on hyvin rajallinen ja kerronta runsasta, voi nuori itse tai hä-

nen lähipiirinsä kuitenkin tunnistaa tarinan ja tästä kerroin nuorille jo haastattelutilanteessa. Olen myös pyrkinyt kirjoittamaan tutkimusraporttini niin, että vaikka joku henkilö tunnistettaisiin, en tutkimuksellani aiheuttaisi hänelle häpeää tai vahinkoa. (Bogdan & Biklen 2003, 45.) Annoin kaikille nuorille myös mahdollisuuden ottaa yhteyttä minuun haastattelun jälkeen, jos haluavat kysyä jotakin tutkimukseen liittyvää asiaa. Kukaan nuorista ei ottanut yhteyttä jälkeinpäin. Haastattelujen jälkeen kaikki nuoret totesivat aiheen olevan tärkeä ja halusivat tutkimukseen osallistumalla edistää koulumaailman ymmärrystä mielenterveysongelmia kohtaan. Yksi nuorista kertoi osallistuneensa tutkimukseen, koska halusi oman kokemuksensa kautta toimia varoittavan esimerkkinä muille siitä, mitä koulutuksen keskeyttäminen ja välivuosi voivat saada aikaan. Hän olisi toivonut, että joku olisi varoittanut häntä etukäteen siitä, miten tuhoisia seurauksia keskeyttämisellä voi olla.

4 LÖYDÖT

Tässä luvussa esittelen haastateltavien nuorten koulutuspolkujen eri vaiheita kronologisessa järjestyksessä. Tutkimuksessa käytetyllä koulutuspolku käsitteellä kuvaan nuoren koulutuksellista elämäntulkua peruskoulun ensimmäiseltä luokalta haastatteluhetkeen. Polkukäsite perustuu aikaulottuvuudelle. Yksilö kulkee ajassa erilaisten vaiheiden ja asemien kautta, jolloin yksittäisistä vaiheista muodostuu yksilön näkökulmasta jatkumo. (Komonen 2001a, 61.) Ajallinen ulottuvuus, joka näkyi teema-haastattelun rungossa ja haastattelutilanteessa piirtämässäni elämäntulkussa jatkuu löytöjen otsikoinnissa. Aloitan löytöjen käsittelyn koulutuspolun alusta ala-asteelta ja päädyn nykyhetkeen, elämään keskeyttämisten jälkeen. Tarkemmin tarkastelen keskeyttämisprosessin eri vaiheita

Olen merkinnyt aineistositaatit tekstiin *kursiivilla*. Aineistositaatteja käyttäessäni olen merkinnyt pois jättämäni sanat tai lauseet kolmella pisteellä (...). Lisäksi olen selventänyt joitakin aineistositaatteja esimerkiksi pronomini viittauksen osalta. Tällaiset kohdat olen merkinnyt tekstiin hakasulkeilla ja omilla etukirjaimillani esim. [VM: koulun nimi]. Lisäksi nuorten haastattelutilanteissa kovalla äänellä painottamat sanat on kirjoitettu isoin kirjaimin esimerkiksi LÄÄKÄRIKSI.

4.1 Koulutuspolun alkutaival

4.1.1 Ala-aste – koulunkäynnin kulta-aikaa

Yhtenäisestä ja tasa-arvoisesta peruskoulusta huolimatta nuorten koulutuspolut vaihtelivat jo ala-asteen aikana runsaasti. Leena ja Jussi kävivät koko ala-asteen samassa koulussa. Jussi eteni koko ala-asteen oman vuosiluokkansa mukana yleisopetuksessa ja Leenan ainoa vaihdos oli pyrkiminen ja pääsy musiikkiluokalle. Terhillä tuli kaksi luokanvaihdosta heti ala-asteen alussa, toisella ja kolmannella luokalla. Hanna taas joutui vaihtamaan koulua kolme kertaa ala-asteen aikana.

Ala-aste aikaan liittyi kaikilla haastateltavilla myönteisiä muistoja, mutta myös monia negatiivisia tapahtumia, Terhiä kiusattiin koulussa, Jussi kamppaili jaksamisen kanssa ja Hannan koulussa oli niin paljon väkivaltaa ja levottomuutta, että koulunkäynti oli inhottavaa. Ainoastaan Leenalla ei ollut mitään negatiivisia muistikuvia ala-aste ajoista. Terhi ja Jussi kokivat ensimmäisten mielenterveysongelmien tulleen esiin jo ala-aste aikoina. Kuitenkaan mielenterveysongelmia ei tuolloin vielä tunnistettu tai diagnosoitu, vaan ymmärrys sille, että ongelmat johtuivat masennuksesta tuli vasta jälkeempään. Jussi kuvaa koulunkäyntiongelmia ala-asteen aikana seuraavasti:

...mut sit se alko siinä kolmannen luokan kohilla tökkimään... Mä en oo ihan varma oli siinä jonkin sortin masennusta tai se oli vähän paha silleen, kun mä en ite oikein tienny, ett mikä siinä sit mättää, mutt joku siinä sitten oli. (Jussi)

Terhillä oli vaikeuksia koulun aloittamisessa, koska hän jännitti ja arkaili niin paljon isossa ryhmässä, hän nimesi oman ongelmansa *sosiaalisten tilanteiden peloksi tai kahvikuppineuroosiksi*. Nyt jälkeempään tarinaansa kertoessaan Terhi pohtii, että hänet sijoitettiin uudelle luokalle juuri ongelmiansa *elikkä sen eristyneisyyden ja pelkoisuuden ja muun takia, ku se [VM: opettaja] osas hyvin niinku tulla toimeen lasten kanssa. Ja siinä luokassa mä kyllä ihan muuten tykkäsin olla tosi paljon (Terhi)*

Ala-asteen lopussa Terhiä kiusattiin koulussa ja sen takia hänelle tuli paljon poissaoloja sekä psykosomaattisia oireita, jotka ilmenivät esimerkiksi vatsakipuna aamuisin, kun piti lähteä kouluun.

...ni se oli varmaan jotain viikkiä kuukkia, kun mua alettiin kiusaamaan. Ja se sitten taas aiheutti tosi paljon poissaoloja elikkä, jos jotain kertoo, ni mulla oli kuudennella luokalla yli sadan tunnin poissaolot. Että mä sain niin voimakkaita niitä psykoso-mattisia oireiluja, ja joskus mä sanoin äidille ihan, että mä en pysty menemään, kun mulla ei oo kavereita siellä.(Terhi)

Kertomuksissa ala-asteella vietetty aika on kuitenkin nähty koulupolun myönteisimpänä kokemuksena. Ja yhteisenä piirteenä kaikille kertomuksille oli, että ala-asteella rajultakin kuulostaneet ongelmat poistuiivat melko helposti pienillä muutoksilla, uusi opettaja, luokka tai koulu sai huonosti sujuneen koulunkäynnin korjaantumaan nopeasti. Hannan tarina on hyvä esimerkki siitä, miten koulunvaihdos sai kurjalta tuntu-neen koulunkäynnin muuttumaan hyväksi.

Se toka luokka oli ehkä kaikista pahin ja sen takia mä vaihoinkin koulua. Siellä kou-lussa oli hirveesti niinku väkivaltaa ja kaikkee tollasta... siellä oli kauheen inhottava käydä ku mä olin niin pieni, mä olin vasta tokalla ... [VM: uusi koulu oli] ihan päin-vastainen, siellä ei kukaan tapellu eikä mitään... Mun kaikki sen aikaiset parhaat kaverit oli mun kanssa samalla luokalla ja mun opettaja oli huipputyyppi ja mä olin hyvä koulussa ja mä jaksoin käydä sitä ja kaikki oli vaan hyvin (Hanna)

4.1.2 Yläaste – koulunkäynti muuttui hankalaksi

Kaikki haastattelemani nuoret kokivat yläasteelle siirtymisen hankalana ja yläasteen aikana kaikkien koulunkäyntiongelmien pahenivat. Ylä-asteen aikana myös Hannalla ja Leenalla ilmeni ensimmäisiä mielenterveysongelmia. Murrosikä, kaveripiiriin vaihtuminen, koti-ongelmat, kouluympäristön muutos ja mielenterveysongelmat mainitaan kertomuksissa selittävinä tekijöinä sille, miksi koulunkäynti ei sujunut.

Siis mä muutuin tosi paljon itekin ja varmaan sitte masennuin tai jotain, vanhat ka-verit ei enää tuntunut samoilta kavereilta ja löysin uusii kavereita ja emmä tiedä, mä aloin vaan lintaa kauheesti, en mä halunnut enää vaan käydä, mä enää koulusta löytänyt mitään kunnon kavereita tavallaan se ala-asteen vakituinen kaveriporukka

niinku hajos, kaikki lähti jonnekin omille teilleen tai emmä osaa selittää ja sitte kaikki opettajat vaihtu ja siis kaikki tommonen koko ympäristö siinä koulunkäynnissä muuttu, ja se koulunkäynti oli niin erilaista ja tosi inhottavaa (Hanna)

Kaikki nuoret mainitsivat ongelmien tulleen esiin ylä-asteella poissaolojen muodossa, kun keskittyminen opiskeluun ei sujunut tai aamulla väsytti, ei kouluun tullut mentyä.

Jussi: Se [VM: yläaste] käynnisty aika huonosti mä oli ensimmäisen jakson ehkä 40 tuntia mitä mä olin paikalla.

Haastattelija: No mistä se johtu, ett sä olit niin paljon pois?

Jussi: No mä olin silloinkin aika masentunut, mä en oikein tiää, mä olin tosi väsynyt silloin ja ku aamusin lähti bussilla ni mä nukuin bussissa ja mä heräsin sitte ku mä olin jo menossa takas päin kotiin (Jussi)

Nuoret käyttivät termiä ”lintsaaminen” puhuessaan kaikista poissaoloista koulusta. Kuitenkin Jussilla ja Hannalla oli jo yläasteen aikana selvästi diagnosoitu sairaus nimeltä masennus ja heillä oli hoitokontakti nuorisopsykiatrian poliklinikalle. Haastatteluissa nuoret kuvasivat masennuksen tunnetta yläasteen aikana termillä ”paha olo”, jonka takia tuli ”lintsattua”.

...on lintsannut monta viikkoo putkeen sen takii, että on ollu niin paha olo ja just sillo, ku on ollu sellanen olo, ni ei oo pystynyt menemään mihinkään näkemään ihmisiä ja varsinkaan tekemään mitään ja varsinkaan opiskelemaan mitään, keskittymään mihinkään asioihin.(Hanna)

Haastateltavat kertoivat olleensa koulusta pois myös erilaisten fyysisten vaivojen takia, kuten päänsäryn sekä vatsakivun takia ja hakeutuneensa jopa lääkärin vastaanotolle vaivojensa takia. Kuten Terhi kuvaa myöhemmin tajunneensa, että *kai mä yritin omalla tavallani viestittää sitä, että HEI mulla on pahaolo monesta asiasta ja silleen, että sitä et nyt en tiedä mikä on, kun mikään ei luista. (Terhi)* Kuitenkin kokemuksena oli, että lääkärit olivat hoitaneet vain fyysisiä oireita eikä kukaan ollut pysähtynyt miettimään, mitä oireiden takana oli. Leena koki yläasteen terveydenhoitajan olleen niin *pelottava ja ankara*, ettei sille voinut mennä juttelemaan epämääräi-

sestä pahasta olostä. Leena uskookin psykiatrisen hoidon alkamisen lykkääntyneen pelottavan terveydenhoitajan takia, vasta lukiosta löytyi toisenlainen terveydenhoitaja, joka teki sitten lähetteen nuorisopsykiatriselle poliklinikalle.

Nuorten mielestä opettajat eivät ymmärtäneet ”lintsaamisen” johtuvan pahasta olostä, vaan uskoivat nuorten olevan poissa koulusta hovin vuoksi tai siksi ettei koulunkäynti kiinnostanut. Hanna kuvaa opettajien pitäneen häntä varmasti vain *lintsaajana*, jota *ei ois voinu varmaankaan vähempää niiden mielestä kiinnostaa se koulunkäynti, että oli vaan ihan sellainen murrosikäinen pentu.* (Hanna)

Nuorista ainoastaan Leena on käynyt ala- ja yläasteen normaaliluokassa. Muilla koulutuspolku on ollut katkonaisempi ja sisältänyt yläasteen aikana myös siirron erityisopetukseen, jonka kaikki haastateltavat mainitsevat myönteisenä kokemuksena. Myös Leena olisi toivonut siirtoa erityisopetukseen tai ainakin jonkinlaista tukiope-
tusta.

...parasta oli se, ku mut siirrettiin tonne tarkkailuluokalle. Se oli niinku parasta (Jussi)

Hanna: No sitten me vaan todettiin, että en mä vaan pysty käymään sitä normaali säännöllistä koulunkäyntii ei siitä tuu mitään ja sitten mä menin sinne ”Eeron” ja ”Paulan” luokalle kasi luokalla. [VM: Opettajien nimet muutettu]

Haastatteliija: Mitä se muutos sun mielestä tarkoitti?

Hanna: No jonkunmoista tilaisuutta sille koulunkäynnille. (Hanna)

4.1.3 Yhteishaku – hyppy tuntemattomaan

Yhteishaku on koulutukseen hakeutumisjärjestelmä, jossa yhdellä hakulomakkeella voi hakea keskitetysti useisiin oppilaitoksiin koko maassa. Lääninhallituksissa hoideaan ammatillisen koulutuksen ja lukioiden yhteishakujärjestelmää eli ns. toisen asteen yhteishakua. Tämän yhteishakujärjestelmän kautta voi hakea ammatillisiin perustutkintoihin, päivälukioihin, osaan kansanopistojen linjoista sekä talouskouluihin. (Koulutusopas, 2006.)

Vaikka nuoret olivat kokeneet yläasteella koulunkäynnin hankalana, niin koulun jättämistä pelkän peruskoulun varaan ei kukaan nuorista harkinnut vaan opiskeluiden jatkaminen oli kaikille itsestään selvää. Hanna kuvasi yhdeksännellä luokalla koulunkäynnin ainoana motivaattorina olleen tiedon siitä, että koulu loppuu pian, silti hänkin suhtautui yhteishakuun ja ammatinvalintaan huolella. Kaikki nuoret kokivat yhteishaun ajan vaikeana, siinä tilanteessa piti puntaroida omia haaveita ja kykyjä sekä tehdä päätöksiä. Lapsuuden haaveammatit ja toiveet (kirjailija, taidemaalari, rock-stara, lääkäri ja tanssija) olivat romuttuneet elämän realiteettien valossa, ja varmoja suunnitelmia siitä, mitä aikoo tulevaisuudessa tehdä, ei ollut kenelläkään.

Siis mulla oli yksi ainoa haaveammatti ja se oli olla LÄÄKÄRI. Että ala-asteellahan ei tajunnut sitä että ei, tai ku ala-asteella ajatteli, että pystyy kaikkeen, ja että mikään ei oo mahotonta. Että jos mä haluun lääkäriks niin musta tulee lääkäri ja niin edelleen. Että varmaan joskus kuuennen luokan paikkeilla musta rupes tuntumaan, että ei tää ihan mee silleen kun pitäisi mennä ja yläasteella mulla sit tavallaan se haave romuttu ihan täysin, kun ois pitänyt pärjätä niissä matemaattisissa aineissa ja fysiikassa ja kemiassa, ja ne ei niinku.. ei vaan onnistunut... Että mä en nähnyt niinku mitään arvoa sillä, että pärjäs jossain englannissa ja äidinkielessä, että mä en nähnyt mitään sellaista ammattia, mihin mä haluisin tavallaan niillä avuilla. (Leena)

Jussi valitsi ammattialaa harrastuksen ohjaamana, haluten tulevassa työssään yhdistää tietokoneharrastuksensa työhön. Hanna puntaroi omia taitojaan ja ammatinvalinnan ohjauksen tukemana valitsi koulun sen nimen perusteella – käsi- ja taideteollinen ammattioppilaitos kuulosti unelmien täyttymykselle. ... *sen pitää olla joku luova juttu missä saa käyttää mielikuvitustaan ja käsiä ja sitten mä tein semmosia niitä ammatinvalinnan niitä testejä ja niissäkin sanottiin, että joku luova ja taiteellinen ala. (Hanna)*

Tulevaisuus ja ammatinvalinnan päätösten tekeminen tuntuivat pelottavilta ja tukea haettiin ammatinvalinnanohjauksesta sekä opettajilta. Ammattiuraa suunniteltiin perheen perinteen ja kavereiden esimerkin mukaan. Haastateltavat kritisoivat paljon peruskoulun ammatinvalintaohjausta. Kritiikissä on kuitenkin huomioitava, että nämä nuoret tarkastelevat asiaa epäonnistumisen ja koulun keskeyttämisen kautta. Eri-

tyisesti yläasteella luokkamuotoisessa erityisopetuksessa ollut Terhi kertoi opettajien heikosta ammattikoulujen tuntemuksesta.

Ja mun opettaja ei ollut, et se oli muuten tosi pätevä, mut se ei ollut tällaiseen ammatinvalinnanohjaukseen ees kouluttautunut et sillä oli hirveen rajallinen tietomäärä, et se myönsi sen ihan itekin mut toiseks se oli hirveen harmi, että ehkä jos ois ollut ammattitaitoisempi ajan tasalla olevampi opettaja sen koulutuksen suhteen, ni ois voinut käydä paremminkin. (Terhi)

Ei me saatu minkäänlaista ohjausta, että se oli vaan niinku että meille annettiin paperit ja siihen piti laittaa (Leena)

Huolimatta siitä, että Jussi ja Hanna olivat olleet peruskoulussa erityisopetuksessa, he hakeutuivat ammattikouluun yleisopetuksen linjoille. Jussi aloitti datanomi ja Hanna artesaani-opinnot. Samalla koulupäivien pituus lisääntyi esimerkiksi Hannalla kahdesta tunnista kahdeksaan. Hanna totesikin *että en mä ollenkaan ajatellut, että pitää tehdä samoja asioita kaheksan tuntia joka päivä, ett oli se rankkaa silleen.* (Hanna) Jussilla luokkakoko muuttui 4–8 oppilaan pienryhmästä yli kahdenkymmenen oppilaan ryhmään.

Yläasteen jälkeisenä syksynä ainoastaan Terhi ei aloittanut heti koulua. Terhi olisi halunnut mennä kymppiluokalle, mutta se ei omassa erityiskoulussa onnistunut ilman diagnoosia. Joten Terhi työskenteli muutaman kuukauden työmarkkinatuella työharjoittelussa, jonka joutui lopettamaan väsymyksen takia. Syksyn yhteishaussa Terhi haki sosiaali- ja terveysalan oppilaitokseen ja aloitti siellä koulun käynnin tammi-kuussa lähihoitajalinjalla. Leena hakeutui äidin toivomuksesta kymppiluokalle parantamaan numeroita, koska ei 9-luokan keskiarvolla päässyt lukioon.

4.2 Keskeyttämisprosessi

4.2.1 Toisen asteen koulutuksen aloittaminen

Haastatteluissa käsiteltiin yhteensä yhdeksää erilaista toisen asteen koulutuksen aloittamista. Uuden koulun aloitusta kuvattiin yleisesti positiivisesti, odotukset olivat

suuret ja uuden koulun aloitus nähtiin mahdollisuutena jonkinlaiseen uuteen elämään. Syyksi sille, miksi opiskelut käynnistyivät hyvin, kaikki nuoret mainitsivat motivaation opiskella. Muita syitä, millä koulunkäynnin sujumista alussa perusteltiin, oli: viihtyminen koulussa, opiskelun helppous, uusien kavereiden ja samanhenkisten ihmisten löytyminen sekä kivan asunnon saaminen. Kaikki haastateltavat odottivat toisen asteen koulussa opiskelun olevan jollakin tapaa erilaista kuin peruskoulussa.

Joo ja ne lähti oikein hyvin käyntiin ja mä olin vähän sellainen perfektionisti sit sen koulun suhteen että mä halusin koko ajan vaan niitä vitosia ja että mä en niinku hyväksynyt mitään vähempää. Että mä pääsin kyllä ne matikankurssitkin läpi ja lääkelaskutentitkin läpi ett jostain syystä, että mä varmaan opiskelinkin sitä sit enemmän ett oli niinku motivaatiota ja hirveen hyvin meni kenttäjaksot ja tota niin ni mä tein hirveen kovasti töitä sillo kyllä että. Ja mä olin tietysti hirveen kiinnostunut siitä alasta ollu aina, ett mun oli niinku helppo lukee, ett se ei tuottanut niinku mitään ongelmia. (Leena)

Peruskoulussa opettajat, kuraattorit ja terveydenhoitajat olivat tienneet nuorten kotitalanteista sekä mielenterveysongelmista, ja olivat yleensä toimineet hoitoon ohjaavana tahona. Ammattikoulussa opiskelun tukipalveluiden löytäminen ja omasta historiasta tai mahdollisista ongelmista kertominen on ollut nuorten omalla vastuulla. Kertomisen ja salaamisen ristiriitaa pohtivat kaikki nuoret haastatteluissa. Ongelmien salaaminen tarjosi mahdollisuuden aloittaa puhtaalta pöydältä ja samalta viivalta kuin muutkin. Nuoret pohtivat, että sairauden salaaminen antoi mahdollisuuden samastua muihin ”terveisiin nuoriin”, kun taas sairauden avoin tunnustaminen samastumisen mielenterveyspotilaisiin. Ensimmäistä toisen asteen koulutusta aloittaessaan kukaan nuorista ei kertonut aikaisemmista koulunkäyntiongelmistaan tai sairaudestaan uudessa koulussa.

Mä en siellä halunnu ees sanoa mitään siitä, että mä aattelin, ett nyt alkaisi elämä menemään paremmin, mutt ei se sitte oikein toiminu. (Jussi)

Ett mä ajattelin, että jos ois niin kuin paikkakunnan vaihdos, ni se voisi onnistuakin, että kun on uudet ihmiset ja kukaan ei tunne mua ennestään, että jotenkin oli semmo-

nen outo kuvitelmakein, että sitten ei tuu ne omat oireetkaan siellä niin kuin näkyviin... (Terhi)

...siinä se ristiriita onkin, että välillä mä haluan, että se jätetään huomiotta, ettei joku sitte kulje siellä, joka tietää, että tolla on semmonen hankaluus ja seuraa mua, että muuttuuko se nyt jotenkin ihmeelliseksi tuossa jossain vaiheessa ja jaksako se käydä tätä koulua. (Leena)

4.2.2 Ongelmia opiskelussa

Opiskelut alkoivat hyvin, mutta sitten ilmeni vaikeuksia. Opiskelu ei vastannutkaan odotuksia tai mielikuvia, ja syntyi vahva pettymys. Hanna kuvasi opiskelun olleen fyysisesti rankkaa. Hän oli etsinyt ammattialaa, jossa yhdistyy luovuus ja käsillä tekeminen, ja huomasi joutuvansa istumaan ompelukoneen äärellä koko päivän huonosti ilmastoidussa tilassa, ja tekevänsä yksinkertaista vaihetyötä ilman minkäänlaista luovuuden käyttöä.

...se työskentely siellä oli paljon rankempaa, että ihan se ympäristö, missä piti työskennellä, oli tosi sellainen tuskallinen eli ku siellä oli ne koneet ja siellä ei ollut mitään oikein kunnan ilmastointia, että siellä vaan niinku hiki valui siellä istualleenkin ja sitte piti kaheksan tuntia tehdä samoja juttuja. Ni oli se tosi rankkaa. (Hanna)

Jussi oli valinnut koulutuspaikkaa, jossa voisi yhdistää tietokoneharrastuksen ammattiin, ja pettyi kun datanomi-opinnot alkoivatkin kaupallistenaineiden teoriakursseilla. *...ku me ei päästy siihen itse asiaan siin tuli enemmän sitä kaupallista puolta (Jussi)* Erityisesti Jussi ja Hanna toivat esiin pettymyksen koulunkäyntiin, joka ei vastannut heidän odotuksia ja sen takia ei jaksanut enää kiinnostaa. Nuoret kuvailivat opiskelussa ilmeneviä vaikeuksia termeillä: *alkoi tökkimään, alkoi luhistumaan se koulunkäynti, kasautui niitä huonoja päiviä ja sinnittelin, mutta ei siitä vaan tullut mitään.*

Terhi ja Leena etsivät syitä opiskelujen sujumattomuudelle enemmän omasta elämäntilanteesta, voinnista ja jaksamisesta. Vaikka molemmat kokivat, etteivät lukio-

opinnot olleet sisällöllisestikään heitä varten, niin he eivät samalla lailla etsineet syytä koulutuksen sisällöstä kuin Hanna ja Jussi.

Siellä mä sitten olin ja sinnittelin sellaisen reilun puoli vuotta. Ja siitä mä sitten tulin kotiin...niitä huonoja päiviä sattuukin peräkkäin vaikka vähän enempi, ni sitten on se kynnys lähteä takas kouluun isompi. Ja sitten taas se, että jos jää hirveesti jälkeen muista ni se sitten taas aiheuttaa huonoja päiviä lisää ja se on niin kuin semmonen kierre sitten. (Terhi)

Koulunkäyntiin vaikuttivat myös ongelmat muilla elämäalueilla. Toisen asteen koulutuksen aloittaminen ajoittuu nuorilla ikävaiheeseen, johon liittyy myös itsenäistyminen, kotoa pois muuttaminen ja seurustelusuhteet. Kun muilla elämäalueilla tuli ongelmia, aiheuttivat ne välittömästi myös vaikeuksia koulunkäynnissä.

...no sillo ku mä aloitin sen koulun, ni sitte hyökkäs elämään silloinen tyttöystävä, ja sitte se alko vähän luhistumaan se koulunkäynti samalla, ku tuli sitten ongelmia sen kanssa. (Jussi)

Siinä tuli ihan sellaista, että kun mun sisarukset on niin paljon mua nuorempia, ni mulla oli ekana ihan tollasta koti-ikävää ja sitten tota se oma taloudenpito ei ollutkaan niin helppoa, mitä mä olin aatellut, että mulla oli rahan käsittelyssä tosi paljon ongelmia ja ruuanlaiton kanssa. Sitten tuli tämmönen jaksamiskysymys, että ne voimavarat loppu, että mä olin hirveen itkunen siinä yhdessä vaiheessa... tuntu, että ei musta oo ite kannattelemaan tätä mun aikuisuutta... Ja siitä mä sitten tulin kotiin. (Terhi)

4.2.3 Päätös keskeyttämisestä syntyä

Nuorten tarinoissa oli isoja eroja keskeyttämisspäätöksen tekoon kuluneen ajan suhteen. Keskeyttämistarinoita nuorten kertomuksissa oli yhteensä 8, ja jokainen tarina oli erilainen. Ennen keskeyttämisspäätöksen tekoa koulua oli käyty 2 viikosta 1,5 vuoteen. Kertooko keskeyttämisspäätöksen teon nopeus luonteenpiirteistä, temperamentista, sukupuolesta, kasvatuksesta vai motivaatiosta? Nuorin haastateltavista eli Jussi

teki keskeyttämisspätöksen nopeimpana, hän kerkesi käydä ammattikoulua vain 2–3 viikkoa. Jussi perusteli nopeaa keskeytyspätöksen tekoa sillä, että on parempi sanoutua itse irti, kuin odottaa, että koulun puolesta potkitaan pois.

Mä lopetin sen aika kerta heitolla sitte. En mä ehtiny siinä paljoo lintsamaan mä ajattelin ett parempi ite sanoutua irti, ku että ne sanoo. (Jussi)

Muilla lopullisen keskeyttämisspätöksen tekeminen vei pidempää ja ennen lopullista päätöstä kertyi poissaoloja jo jonkin verran. Nuorten oli vaikea muistaa tarkkoja aikoja, kauanko he olivat koulua käyneet ennen keskeyttämistä. He pohtivatkin keskeyttämisen virallista alkupistettä. Tapahtuuko keskeyttäminen silloin, kun alkaa tulla ensimmäisiä poissaoloja, kun jää kokonaan pois koulusta vai virallisesta keskeyttämisilmoituksen täyttamisestä?

Kyllä siinä meni, että se oli sellaista vetkuttelua tosi pitkään, että ne harvatkin kaverit mitä siinä oli ni oli tälleen, että voi ei et oo käynyt koulussa, jos niitä näki vaikka jossain kaupungilla. Että joo en oo saanu itteäni lähtemään, että oon kohta keskeyttämässä, mutta kun sais vain tuota noin... että se on hirveen iso kynnyks viedä ne paperit, ja jotenkin myös myöntää itelleen se... (Terhi)

Hanna teki keskeyttämisspätöksen 1,5 kuukauden kuluttua opiskelujen aloittamisesta ja kutsuu keskeyttämistään luovuttamiseksi.

...sitten, en mä tiedä mä sain sellasen romahduksen, että mä en enää jaksa sitä - niinku luovutin. Siis silleen mä väsyin koko ajan enemmän ja enemmän, mut silleen pikkuhiljaa ja sit lopuks mä olin niinku ihan loppuun palanut, mä päätin että mä lopetan. (Hanna)

Terhillä on takana kolme toisen asteen koulutuksen keskeyttämistä. Ensimmäisen koulun keskeyttäminen tapahtui 4 kuukautta koulun alusta ja seuraavaa koulua Terhi pystyi käymään puoli vuotta. Viimeisen koulun Terhi sanoi aloittaneensa vähän jo kokeilumielessä, ja tämäkin koulu keskeytyi kuukauden tai parin kuluttua, tai niin kuin Terhi nauraen asiaa kuvasi *en mä kestänyt kuin kuukauden pari, ja lähin karakuun (Terhi)*

Myös Leenalla on takanaan kolme toisen asteen koulutuksen keskeyttämistä, mutta hän sinnitteli opintojensa parissa ajallisesti kaikista pisimpään. Ensimmäisessä koulussaan lukiossa hän oli kirjoilla 1,5 vuotta, mutta sai sinä aikana suoritettua vain reilut kymmenen kurssia, joten poissaoloja koulusta oli ennen päätöksentekoa runsaasti. Seuraavaksi hän yritti iltalukiossa opiskelua, mutta jaksoi vain yhden lukukauden. Lähihoitaja-opintoja Leena suoritti menestyksekkäästi 1,5 vuotta ennen keskeyttämistä. Tätä keskeyttämistä Leena pitää erilaisena kuin muita, motivaatio oli korkealla, koulu tuntui kivalta, ja tässä keskeyttämisessä Leena pohtiikin mielenterveysongelmien olleen ainoa syy koulun keskeyttämiseen.

Ja se keskeytys ei ollut kyllä siinä ei ollu kysymys siitä, että ois motivaatio jotenkin laskenut. Ett ei ois kiinnostanut enää, vaan siis mulle tuli semmonen oikein syvä masennus, että mä jouduin ensin sairauslomalle ja sitte se oli semmosta lääkkeitten testausta ja siihen meni niiku hirveesti aikaa ja energiaa ja mikään ei oikein auttanut sillo, että tota niin ni, se koulu oli tavallaan pakko jättää. Mä lähin sieltä varmaan jotenkin sellaisella idealla, että kyllä mä tänne kohta tuun takaisin. (Leena)

Kaikki nuoret mainitsivat keskustelleensa jossakin vaiheessa keskeyttämis päätöksen tekemisestä äidin kanssa tai ainakin jälkikäteen äidille asian kertomista jännitettiin eniten. Nuorilla oli myös selvä käsitys, että masennus ja väsymys näkyivät heistä keskeyttämis päätöstä tehdessä päälle päin, joten vaikka ympäristö ei tukenut tai hyväksynyt heidän päätöstä keskeyttää, niin nähdessään heidän uupuneen olemuksen ei kukaan myöskään vastustanut. Lisäksi asiasta puhuttiin kavereiden ja nuorisopsykiatrian poliklinikoiden työntekijöiden kanssa.

... kyllä mä ainakin mun äidin kaa juttelin ja se varmaan silloin näki miten poikki mä oon ni se ei niinku vastustanut (Hanna)

No tietenkäin äidille sanoin siitä ja ei se tykänny, mut ei siihen oikein voi pakotta maankaan ruveta. (Jussi)

...ystävien kanssa tietysti puhunut ja saanut niiltä sen tuen, että kukaan ei oo niistä ruvennut, että yritä nyt vielä ja yritä nyt vielä pysyä siellä ja yritä tehdä sitä ja tätä.

Että ne on varmaan nähny sen, että ihminen on vähän niinku uuvuksissa, että ei siitä opiskelusta tulisi mitään.... meidän äiti siihen oli pettynyt, hirveen pettynyt. Mutta ei se siitä ikinä sillä lailla, ett ei se mulle ollut vihanen tai mitään, mutt kyllä sen näki siitä, ett se oli hyvin pettynyt niinku, että kun mulla oli niin suuret suunnitelmat...

(Leena)

Yhtenäistä nuorten kertomuksille on, että koulusta ei oikein löytynyt ketään, kenen kanssa asiaa olisi voinut käsitellä. Terhi kertoi jutelleensa asiasta äidinkielenopettajan kanssa, koska tämä oli huolestunut hänen kirjoituksista. Leena totesi kertoneensa asiasta omalle opettajalle. Jussi ja Hanna eivät olleet omista ongelmistaan puhuneet kenellekään koulussa. Terhin ja Leenan tarinoissa yhtenäistä on, että he ikään kuin olivat vihjaisseet asiasta opettajille ja odottaneet näiden reaktioita, mutta kokeneet kuitenkin, etteivät opettajat olleet oikeasti ongelmiin tarttunut tai pystynyt heitä asiassa auttamaan. Terhin mielestä oli kuitenkin ollut helpottavaa, kun äidinkielenopettaja *ei kattonut mitenkään nenänvarttaan pitkin, vaan jotenkin otti sen ihan että okei, ihan niin kuin luonnollinen juttu. Ja siitä tuli itellekin sellainen olo, että hei toi kohtelee mua ihan niin kuin ihmisenä.*(Terhi)

...mä sanoin kyllä jollekin opettajalle siitä, kun mä yritin aloittaa sen uuen ryhmän kanssa sitä, ni mä jossain vaiheessa sanoin, ett tästä ei tuu nyt mitään, ett mulla on niinku itteni kanssa hankaluuksia, ja ett tota niin ni tästä opiskelusta ei nyt taida tulla mitään (Leena)

Haastateltutilanteissa nuorten kanssa pohdittiin paljonkin kysymystä, olisiko keskeyttämistä voinut jotenkin ennaltaehkäistä. Erityisesti Leena ja Terhi, joilla takana oli useita keskeyttämisä, pohtivat sitä, ettei viime hetkellä koulu pysty enää mitään tekemään. Jos oma sairaus pääsee pahaan vaiheeseen, ei koulunkäynnistä tule mitään edes tukitoimien avulla.

En mä tiedä, ett oisko se koulu itse asiassa pystynyt tekemään yhtään mitään kun ne ei ois sitä mun terveydentilaa pystynyt muuttaman. Että huolimatta siitä, että vaikka ois ollut minkälaiset tukitoimet, ni mä en ois vaan jaksanut opiskella, ett se vaatii kuitenkin niin paljon...Eniten mun pitäisi varmaan antaa itelleni vähän enemmän tilaa sillä tavalla ett mä en voi vaatia iteltäni niin paljon koska sitten kun mulle tulee

niitä semmosia vauhtikausia ni ne loppuu aina sitten semmoseen montunpohjalle putoamiseen, mä en sitte yhtäkkiä jaksakaan. Että tota niin ni vähän pitäisi ottaa silleen iisimmin... (Leena)

4.2.4 Keskeyttämisilmoitus

Keskeyttämistarinan juonen huippuna, selvästi erikseen nimettynä tapahtumana, pidettiin keskeyttämisilmoituksen tekemistä. Paikkana oli yleensä koulunkanslia ja eräänlainen näytelmän vuoropuhelu kanslistin kanssa, jossa jouduttiin perustelemaan omaa päätöstä keskeyttää ja virallistettiin oma status keskeyttäjänä. Vaikka opiskelu oli jo aikaisemmin ajautunut umpikujaan ja keskeyttämispisteeseen, niin ilmoituksen tekeminen vaati henkilökohtaista osallistumista ja päätöksentekoa. Tässä tilanteessa nuoresta tuli keskeyttäjä (subjekti), eikä jonkinlainen tapahtumien kohde tai uhri, jonka opinnot keskeytyivät. Vaikka aiemmin oli kuvattu, että opiskelut ikään kuin ajopuun tapaan ajautuivat eri syistä umpikujaan, niin keskeyttämisilmoituksen teossa nuoret käyttivät vahvasti minä-ilmaisua, ja olivat toimijoita, jotka keskeyttivät opinnot. Viimeisiä ylpeydenrippeitä pidettiin yllä, ottamalla päätöksenteko omiin käsiin. tarinat kuitenkin poikkeavat toisistaan siinä, miltä keskeyttämisilmoituksen teko sisäisesti tuntui. Hanna ja Jussi kuvasivat tapahtuman olleen velvollisuus, joka hoidettiin nopeasti alta pois, sitä sen enempää miettimättä. He tuovat puheessaan esiin oman oikeutuksensa keskeyttämiseen.

Jussi: Sitte mä kävin siellä koulun kansliassa ja ne piti sen väkinäisen pikku puheen siinä.

Haastattelija: Eli mitä se puhe sisälsi, mitä ne sulle sano?

Jussi: Ett harkitsisin uudestaan ja tietenkin se, ett pääsen takas vielä kuukaudenkin jälkeen jos siltä tuntuu. Ja sitte vaan nimi paperiin ja menox. (Jussi)

Mä vaan kävelin sinne kouluun ja sit mä kävelin kansliaan ja sanoin, että saanko keskeyttämisanomuspaperin ja sitte mä täytin sen ja annoin sen sille ja sitte mä lähin sieltä pois... (Hanna)

Terhi ja Leena tuovat kuvauksessa esiin enemmän tunteita, jota keskeyttämisilmoituksen täyttö aiheutti, kuten syyllisyyttä ja pelkoa. Halusivatko Terhi ja Leena korostamalla syyllisyyden tunteita tuoda esiin, etteivät he ole piittaamattomia ja itsekkäitä keskeyttäjiä? Vai johtuiko Terhin ja Leenan tarinoissa esiin tuoma syyllisyys siitä, että he ovat muutaman vuoden Jussia ja Hannaa vanhempia, joten tietävät jo keskeyttämisen olevan yhteiskunnallisesti kallista? Ajattelivatko Jussi ja Hanna vielä nuorille ihmiselle tyypillisellä itsekkäällä tavalla koulutuksen olevan heitä varten, ja jos he eivät viihdy, niin he voivat lähteä sieltä pois ja etsiä paremman koulun?

Mä tein sen kyllä niin silleen, että mua ensinnäkin pelotti ihan hirveesti se keskeyttäminen, sitte mua eniten kauhistutti, ku mä oon hirveen syyllisyydentuntoinen, että tässä olisi ollut nyt koulupaikka jollekin ahkeralle oppilaalle, joka olisi käynyt sen loppuun asti. Joten mä tein sen kauheitten anteeksipyyntöjen kera.(Terhi)

Mutta niinni itse sen erokirjeen mä lähetin aika niin ni myöhäisessä vaiheessa sitte joskus varmaan seuraavana keväänä...Ett se tuntuu silleen ikävälle, ett miten tää tilanne on menny tämmöseks, mutt sitte jossain vaiheessa on kuitenkin pakko antaa itelleen anteeks, ett ei sille voi mitään, ett sun niinku sun aivot sairastuu semmoseen psyykkisesti oireilevaan tautiin. (Leena)

Keskeyttämisilmoitusta tehdessä nuoret joutuivat pohtimaan syitä ja selityksiä keskeyttämiselle. Alan sopimattomuus itselle tai opiskelun kiinnostamattomuus olivat virallisia selityksiä, joilla nuoret pitkälti keskeyttämistä perustelivat. Vaikka haastatteluissa nuoret kertoivat masennuksesta, väsymyksestä, paniikkihäiriöstä ja ahdistuksesta, niin virallisesti eropapereihin kirjoitettiin, alan olevan väärä.

...mä kirjoitin siihen jotain ett elämäntilanne opiskelua haittaava tai jotain ja sitte myöhemmin mä kirjoitin vielä mun mielestä, että ainakin johonkin toiseen paperiin, että alakin oli väärä loppujen lopuks. (Hanna)

4.2.5 Ensimmäisen ja toisen keskeyttämisen ero

Leenalla ja Terhillä oli haastatteluhetkellä takana jo kolme keskeyttämiskokemusta ja he vertailivat ensimmäisen, toisen ja kolmannen keskeyttämisen eroja. Myös Hannan ja Jussin kanssa spekulointiin haastattelutilanteessa ajatuksella seuraavista keskeyttämisestä, ja heidän ajatukset olivat samansuuntaisia kuin Leenan ja Terhin kokemukset keskeyttämisten eroista. Ensimmäisessä keskeyttämisessä syitä etsittiin koulusta ja opiskeltavasta alasta. Toisessa keskeyttämisessä syitä etsittiin enemmän omasta itsestä ja sairaudesta. Toisaalta uskottiin, että ensimmäinen keskeyttämisestä saatu opetus voisi olla siinä, että hakee aiemmin apua, eikä yritä yksin voimien ääri rajoille.

...se oli tietyllä tapaa helpompaa, kun siinä oli tullut jo semmonen miellelyhtymä, että mä oon ihan luuseri, että mä en saa käytyä mitään loppuun asti. Että se oli sellainen ajatusmalli jo tietyllä tapaa, että siinä tulee se, ettei usko omiin kykyihinsä, että saa vietyä jonkin asian loppuun asti...Että kyllä se sitä silleen kieltämättä helpompi, tai että on helpompi luovuttaa kun on kerran luovuttanut. (Terhi)

Haastattelija: Onko ajatus toisesta keskeyttämisestä pahempi kuin ensimmäisestä keskeyttämisestä?

Hanna: On EHDOTTOMASTI!

Haastattelija: Mikä siinä on?

Hanna: Varmaan se, ett must tuntuis sit varmaan siltä, ett mä en todellakaan pysty opiskelemaan itelleni mitään ammattia. Tulee varmaan tosi surkee olo. Mä osaan kyllä niin kuvitella, että ois niin sellanen olo, ett okei näköjään mä en ikinä pysty opiskelemaan itelleni ammattia. ... ja sit jos mä niinku onnistuisin siin toisessa koulussa, ni sit mä tietäisin, että okei se toinen koulu oli oikeesti huono (Hanna)

4.2.6 Keskeyttämisen seuraukset

Kellään nuorista ei ollut keskeyttämispäätöstä tehdessä suunnitelmaa tulevaisuudelle, vaan tilanne oli hyvin epävarma ja keskeyttämistä seurasi erinäinen aika kotona oleilua. Jussilla kotona oleilu aiheutti myös runsasta päihteiden käyttöä. Haastattelun lopussa Jussi toteaaakin halunneensa osallistua tutkimukseen juuri sen takia, että saisi kerrottua muille nuorille varoittavan esimerkin siitä, mitä väli vuosi voi saada aikaan.

Jussi uskoo vahvasti, että päihdeongelmaa ei olisi syntynyt, jos hän olisi jaksanut sinnitellä koulussa pidempää. Päihteet toivat ajankulua ja sisältöä tyhjiin päiviin. Jussi kuvailee myös hyvin sarkastiseen tyyliin, sitä miten ei väli vuoden aikana saanut mitään aikaiseksi. Hänellä olisi ollut tiedossa työharjoittelupaikka, mutta koska ei saanut mentyä työvoimatoimistoon, tilaisuus meni ohi.

...Kyllä mä joo työkkärissä olin ja siinä sitte ammatinvalinnanohjauksessa mulle ehdotettiin, ett menisin työharjoitteluun ja työkkäri maksaisi mulle siitä päivärahaa, mutt sitte siinä tapahtu silleen, että en oikein hakenut sitä. Kyllä mä parista paikasta kysyinkin, sit mä en oikein tajunnut, pikkasen tyhmä oon ollu, mä oisin saanutkin yhestä paikasta. Sit siinä oli se, ku ois pitäny työkkäristä hakea jotakin lappuja, ett ois saanu vähän tarkempaa kuvaa siitä. Ni emmä sit jaksanut! Ei ois tarvinnu ku viidenkymmenen metrin päässä käydä, mutt EI! Mä en saanu mitään aikaseks ku tuli siinä pikkusen päihdeongelmaa siinä sitten ja se vaikutti aika paljon siihen tekemi- seen... (Jussi)

Vietettyään lähes vuoden kotona Jussi hakeutui uuteen ammattikouluun lastensuojelusijoituksen uhkaamana. Jussin kertomuksessa taustalla toimintaan vahvasti vaikuttavana tekijänä on äiti, joka yritti patistaa poikaansa töihin ja epätoivoissaan jopa pyysi lastensuojelusta apua, kun ei saanut poikaansa muuten sängystä ylös ja tekemään jotakin järkevää. Myös muut haastateltavat puhuvat äidistä kertoessaan keskeytyksen jälkeisestä vaiheesta elämässä. Leena ja Hanna kuvasivat keskeyttämisen jälkeistä voimattomuuden ja masennuksen syvyyttä sillä, että edes äiti ei pakottanut heitä mihinkään, koska näki miten poikki he ovat.

Sen jälkeen mä mielestäni en kyllä tehnyt vähään aikaan yhtään mitään... Että tota niin ni eikä meiän äiti oikeastaan pakottanutkaan mua yhtään mihinkään. Mulla oli oikeastaan niinku hankaluuksia selvitä ihan arkipäivästäkin, niin ni sen se varmaan näki, että on turha ajaa jonnekin kouluun, ett mä en välttämättä pystyisi sitä käymään. (Leena)

... kyllä mä ajattelin, että mun pitää käydä noissa kaikissa paikoissa (VM: työvoimatoimisto, Kela, sosiaalitoimisto), mutta emmä tiedä mä halusin silloin vain levätä vähän aikaa. (Hanna)

Keskeyttämisen jälkeen nuoret viettivät kotona aikaa kolmesta kuukaudesta useampaan vuoteen, ennen kuin hakeutuivat uuteen kouluun. Leena ei ole kolmannen keskeyttämisen jälkeen pystynyt aloittamaan mitään koulua, eikä myöskään palamaan entiseen kouluunsa, mikä hänen toiveensa keskeyttämishetkellä oli. Leena ei osaa arvioida riittääkö hänellä voimia vielä pitkään aikaan opiskeluun. Haastatteluhetkellä hän on työkyvyttömyyseläkkeellä. Myöskään Hanna ei ole keskeyttämisen jälkeen vielä aloittanut opiskelua, mutta haastatteluhetkellä hän on hakenut yhteishaussa uuteen kouluun ja on toiveikas sen suhteen, että voisi aloittaa opiskelut ensi syksynä. Hanna on myös suunnitellut työvoimatoimiston kanssa työharjoittelua ennen uuteen kouluun menoa. Työharjoittelua Hanna kokee tarvitsevansa päästäkseen kiinni säännölliseen päivärytmiin, jota koulunkäynnin onnistuminen edellyttää. Haastatteluhetkellä Hanna on viettänyt aikaa kotona tekemättä mitään noin 5 kuukautta. Myös Terhi on kokenut tarvitsevansa päiväohjelman harjoittelua ennen seuraavan koulun aloittamista. Toisen keskeyttämisen jälkeen Terhi oli pitkässä sairaalahoidossa ja aloitti koulunkäynnin harjoittelun valmentavissa opinnoissa sairaalasta käsin, turvaten näin aamuhäämisten onnistumisen. Terhi tuo myös esiin näkemyksensä siitä, että erityisesti mielenterveyskuntoutujalle on tärkeä koko ajan ylläpitää sitä omaa kuntoutustaan, jos välillä jää vain kotiin makaamaan, niin se mitä on jo kerinnyt kuntoutuksen osalta saavuttaa, voidaan menettää.

Että en mä aio ihan laakereille jäädä, koska siinä on mielenterveyskuntoutujalla helposti, ja oon huomannu varsinkin itseni kohdalla, se on sitten sitä, että sitä menee jotenkin niin, ei siinä sitten enää, jos mä ens vuodeksi haen, ni se mitä on tässä nyt ehtinyt kuntoutua, ni siitä pitää koko ajan niin kuin sitä pitää koko ajan huoltaa, että se pysyy.(Terhi)

4.3 Koulutuksen merkitys ja rooli tulevaisuuden suunnitelmassa

Kaikki tutkimukseen osallistuneet nuoret näkivät ammattikoulutuksen välineenä ja väylänä työn saantiin. Koulunkäynnin merkitykseen liitettiin menestys ja hyvän työpaikan saaminen. Nuorisobarometrin (Saarela, 2002) mukaan nuoret arvostavat koulutusta ja uskovat koulutuksen olevan keskeinen väylä työmarkkinoille pääsyyn. Ilman kunnollista koulutusta nuoret eivät usko sijoittuvansa työmarkkinoille.

Siis tosi isossa roolissa musta tuntuu, että kyllä se pitäisi päästä taas aloittamaan...En mä osaa kuvitella, että mä menisin vaan silleen töihin ja tekisin vain töitä niinku koko loppuelämän. Tai vaikka tekisinkin ni silti emmä osaa kuvitella, että mun elämässä en ois opiskellu jotain ammattia. En osaa kyllä yhtään kuvitella. (Hanna)

Haastatteluissa koulunkäynti sai myös muita merkityksiä, se toi mukanaan säännöllisen päiväohjelman ja ajankulun. Erityisesti Jussi koki kuluttavansa vain aikaa ammattikoulussa, kun ei vielä ollut keksinyt oikein mitä muutakaan haluisi tehdä

Jussi: Ei se ihan yhdentekevää oo, mutt ei se mikään elämän tarkoitukseen oo. Siis totta kai koulutus on tärkeä, jos haluaa menestyä, mut se siin taas on, ku ei oo sen tyylistä intoo ikinä ollu, ett kuhan pärjää ni se on mulle ihan tarpeeks...No jotkut tekee sen [VM:käy koulua] ihan mielenkiinnosta, jotkut taas menestymisenhalusta, ite mä nyt tuhlaan vaan aikaa!

Haastattelijä: Tuhlaat aikaa päästäksesi mihin?

Jussi: Emmä tiä, ku mulla ei oo mitään suunnitelmia, se on siinä, että ei oo mitään. (Jussi)

Opiskelijalla on nuorten mielestä yhteiskunnassa hyväksyttävä status ja syrjäytymisriski nähtiin siinä, jos ei pysty tekemään samaa kuin muutkin nuoret. Omaan statustaan määrittelevissä kertomuksissa itseä verrattiin muihin samanikäisiin. Erilaisuus tunnistettiin suhteessa opiskeleviin ikätovereihin, mutta myös syrjäytymiseen tyytyväisiin. Nuoret kuvasivat vaihtoehtojaan vastinparien kautta. He kokivat opiskelusta haaveilun, sinne pyrkimisen sekä useamman koulun aloittamisen ja keskeyttämisenkin parempana vaihtoehtona, kuin samastumisen ”sairaisiin”, jotka käyvät päivätoimintakeskuksissa tai makaavat vain kotona. Opiskelun yrittäminen ja epäonnistuminenkin nähtiin parempana vaihtoehtona, kuin tyytyminen kotona sairastamiseen.

Mä oon varmaan niinku fyysisesti aika syrjäytynyt, mutt henkisesti taas en, koska mä haluan koko aika ja oon valmis menemään koko aika johonkin, ku jos aatellaan, ett on syrjäytyneitä ihmisiä, jotka on ihan tyytyväisiä tavallaan siihen niiden tilanteeseen. Ja sit mut erottaa niistä varmaan se, ett mä en taas ollenkaan ymmärrä, miten ne voi olla tyytyväisiä siihen tilanteeseen musta se on aika kauhee. (Hanna)

... että mä en halua viettää 30 vuotta kotona, ja käydä jossakin tommosessa kuntoutumiskeskuksessa näpertämässä jotain pikkujuttua, ja valittaa niistä samoista vanhoista asioista tuhanteen kertaan, ja pyöriä niissä samoissa jutuissa, samoissa kuivoissa... (Terhi)

Opetusministeriön nuorisoasiain neuvottelukunta julkaisee säännöllisesti nuorisobarometreja, joilla kartoitetaan nuorten asenteita ja mielipiteitä. Nuorisobarometriä on julkaistu vuodesta 1994 lähtien. Otoksien koot ovat olleet 900–2000 ja kohteina 15–29-vuotiaat suomenkieliset nuoret. Barometrit antavat johdonmukaisesti kuvan nuorisosta, joka arvostaa koulutusta ja sen tarjoamia mahdollisuuksia. Nuoret pitävät koulutusta tärkeimpänä ja keskeisimpänä väylänä työmarkkinoille. Ilman hyvää koulutusta työtä on vaikea saada. Vuoden 2002 barometriin haastatelluista nuorista 95 % uskoi koulutuksen parantavan olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia. Nuorisobarometrin mukaan, vaikka nuoret arvostavat koulutusta keskeisenä kanavana työmarkkinoille pääsyn suhteen, niin koulutuksen puutteen ja syrjäytymisen välillä he eivät näe merkittävää yhteyttä. Kaikista vastanneista vain 15 % katsoi koulutuksen puutteen aiheuttavan syrjäytymistä erityisen paljon. Sen sijaan kaikista vastanneista 84 % katsoi syrjäytymisen johtuvan ennen muuta omasta laiskuudesta tai välinpitämättömyydestä. (Saarela 2002, 53–55.) Joutuuko masentunut nuori taistelemaan laiskan leimaa vastaan? Mielestäni haastattelemiani nuoria ei voi pitää laiskoina, jos laskee yhteensä esimerkiksi Terhin kaikki peruskoulun jälkeiset opinnot (valmentavat kurssit ja keskeytyneet opinnot), niin hän on käynyt kouluja yhteensä noin 2,5 vuotta ja 3 kuukautta työharjoittelua. Eli suurin piirtein saman verran kuin toisen asteen suorittaminen kestäisi, mutta Terhillä tuohon aikaan mahtuu kolme keskeytynyttä koulua ja kaksi valmentavaa kurssia. Onko vika järjestelmässämme vai nuorissa, kun kuitenkin useamman vuoden opiskelusta ei ole Terhille jäänyt käteen kuin näkemys itsestä ”luuserina” ja keskeyttäjänä.

...kyllähän siinä tulee sellainen syrjäytyminen tai ainakin syrjäytymisvaara, semmoinen hirveen syvä eristäytyminen yhteiskunnasta, kun ei oo sitä opiskelupaikkaa. Ku muut kaverit puhuu, että mä nyt opiskelen tätä ja tätä, mä nyt valmistun,... ja ite on tälleen, että mä oon kotona sairaslomalla... Että sitä alkaa kunnioittaa itseään siinä-

kin sitte, jos minä opiskelen, ja mä uskon että helpompi se on tässä yhteiskunnassa-kin... Et ei ehkä piä toisia niin paljon itteä parempina, koska ne opiskelee. (Terhi)

5 LÖYTÖJEN TARKASTELUA

5.1 Mutkittelevat koulutuspolut

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää mielenterveyskuntoutujien koulutuspolkuja. Kivirauma (1995) tutkiessaan tarkkailuoppilaiden koulukokemuksia huomasi, että tarkkailuoppilaiden koulu-uralla oli kolme selvästi toisistaan erottuvaa vaihetta. Koulunkäynnin alku kuvattiin joko positiivisin tai neutraalein sävyin. Alun seesteistä vaihetta seurasi ongelmien täyttämä kausi, joka usein alkoi ala-asteen loppupuolella, tai viimeistään yläasteella. Joillakin koulun lumovoima haihtui jo ala-asteen puolivälissä, muilla se tapahtui viimeistään yläasteelle siirryttäessä, kun ala-asteen turvallisuus katosi yläasteelle siirtymisen myötä. Haastattemieni nuorten koulutuspolut seuraavat Kivirauman tutkimien oppilaiden koulu-uria. Mahdollisuuksia uralta puotomiselle tai koulutuspolun katkeamiselle oli runsaasti, jo ensimmäisestä koululuokasta alkaen, kuitenkin ala-aste koettiin koulupolun myönteisimpänä vaiheena. Varsinaiset hankaluudet alkoivat vasta yläasteelle siirtymisen jälkeen. Yhteneväistä tutkimieni nuorten koulutuspoluissa Kivirauman tutkimukseen oli myös positiivinen kuvaus koulu-uran kolmannelta vaiheelta eli siirrosta erityisopetukseen. Kivirauman mukaan ongelmien täyttämä kausi päättyi tarkkailuluokalle siirtoon, josta ajasta oppilailta oli hyvin myönteinen kuva, koulussa viihdyttiin taas. Samalla tavalla haastateltavani kuvasivat erityisopetukseen pääsyä koulupolkunsa parhaana kokemuksena ja koulukäynnin pelastuksena. Samanlaisiin havaintoihin on päätynyt myös Kort-

teenperä (2007) tutkiessaan haastavasti käyttäytyvien tyttöjen koulukokemuksia. Tutkimuksen mukaan tyttöjen koulukokemukset noudattavat melko samankaltaista järjestystä, jolloin ongelmat koulussa olivat kärjistyneet yläasteelle siirtymisen aikoihin ja yhtenäistä oli myös täydellinen yksimielisyys erityisopetuksen toimivuudesta.

Kaikki haastattelemiini nuoret kuvasivat koulunkäyntiongelmien tulleen esiin yläasteella poissaolojen muodossa. Luvattomat poissaolot koulusta jaetaan Bergin (1997, 90–91) mukaan yleensä kahteen ryhmään: koulukieltäytyminen (school refusal) ja lintsaaaminen (truancy). Koulukieltäytymisen synonyyminä voidaan käyttää myös koulupelkoa. Koulukieltäytyjä ei yritä salata koulusta poisjäämistä vanhemmiltaan ja hän mieluiten etsii suojaa tai lohtua vanhemmilta koulupäivän aikana. Kouluun painostaminen voi aiheuttaa emotionaalisia tai somaattisia oireita. Lintsaaaminen taas tarkoittaa koulusta poissaoloa vanhempien tietämättä. Lintsaaaminen yhdistyy muihin epäsosiaalisiin käyttäytymisen muotoihin kuten koulussa häiriköintiin, varastamiseen, valehteluun ja ilkivaltaan. Pitkään jatkuva lintsaaaminen on yksi käytöshäiriön diagnostinen kriteeri. Nuoret käyttivät haastatteluissa ”lintsaamista” terminä, jolla kuvattiin kaikkia poissaoloja. Nuoret kuitenkin tarkensivat, etteivät he lintsanneet huvin vuoksi, vaan kuvasivat olon olleen niin paha, ettei koulunkäynti olisi onnistunut. Terhin ja Leenan vanhemmat tiesivät lastensa poissaoloista ja suostuivat hyvillä selityksillä kirjoittamaan poissaolotodistuksia. Peruskoulun aikana nuoret eivät kuitenkaan hakeneet tai saaneet sairauslomaa koulusta, vaikka selittivätkin osan poissaoloista johtuneen jo diagnosoidusta masennuksesta ja sen oireista, ja heillä oli sairauden takia hoitokontakti nuorisopsykiatrian poliklinikoilla. Kaltila-Heinon, Poutasen, Kilkun ja Rimpelän (2003, 1677–1683) yläaste ikäisille suunnattu kouluterveys-tutkimus osoitti laajassa suomalaisessa peruskoululaisia hyvin edustavassa aineistossa runsaiden koulupoissaolojen yhteyden sekä internalisoiviin (mm. masennus, ahdistuneisuus, psykosomaattiset oireet) että eksteranalisoiviin oireisiin (mm. käytöshäiriöt, päihteidenkäyttö). Yhteydet olivat samanlaiset tytöillä ja pojilla. Suomalaisista yläasteen oppilaista 12–13 % on poissa koulusta sairauksien ja 6–7 % lintsaaamisen takia yli 3 päivää kuukaudessa. Sairauden takia poissaoloja ilmoittavilla oli samanlaisia mielenterveyden ja käyttäytymisen ongelmia kuin lintsaaavillakin, joskin lintsaaavien joukossa ongelmien esiintyvyydet kohosivat jyrkemmin. Tutkimuksen mukaan runsaiden koulupoissaolojen kautta voidaan tunnistaa nuoria, joilla on paljon mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden oireita ja niin ollen suurentunut riski

sairastua mielenterveyshäiriöihin. Koulu lähes koko lapsiväestön tavoittavana organisaationa tarjoaa hyvän areenan toteuttaa mielenterveystyötä. Tutkimusten mukaan koulupoissaolot ovatkin tärkeä hyvinvoinnin mittari, joiden kautta voidaan tavoittaa erilaisia lasten, nuorten ja perheiden ongelmia sekä päästä käsittelemään niitä. Yleinen kokemus kuitenkin on ja myös haastattelemani nuoret kokivat, että vaikka poissaolot huomataan koulussa helposti, niihin puuttuminen on hidasta ja vaikeaa. Konun ja Gråsten-Salosen Pirkanmaalla (2004) toteuttama Koulumiete-projekti kehitti erilaisia poissaolojen seurantajärjestelmiä ja varhaisen puuttumisen malleja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Projektin loppupäätelmänä suositeltiin kaikkiin kouluihin systemaattista poissaolojen seurantaa reaaliaikaisella järjestelmällä sekä varhaisen puuttumisen suunnitelmaa mm. huolen vyöhykkeistön avulla.

5.2 Keskeyttämiseen vaikuttaneet syyt

5.2.1 Koulunkäyntiä tukevat ja estävät asiat

Tutkimusta aloittaessani olin kiinnostunut siitä, että mitkä syyt johtivat keskeyttämiseen. Aineistoa analysoidessani huomasin, että nuoret puhuivat useista tekijöistä, jotka koko koulupolun aikana tukivat koulunkäyntiä tai aiheuttivat hankaluuksia. Aineistoa analysoidessani leikkasin nuorten haastattelutekstejä kahteen pinoon koulunkäyntiä tukevat ja haittaavat tekijät. Jaottelin molemmat tekijät vielä sisäisiin ja ulkoisiin tekijöihin, joista muokkasin seuraavanlaisen nelikentän.

	KOULUNKÄYNTIÄ TUKEVAT TEKIJÄT	KOULUNKÄYNTIÄ HAITTAAVAT TEKIJÄT
U L K O I S E T	<ul style="list-style-type: none"> –Kannustava opettaja, joka huomaa oppilaan ongelmat. –Ryhmän tuki, kaverit, tiivis luokka. –Luovat opetusmenetelmät. –Positiivinen palaute. –Erytisopetussiirrot (pienryhmä, helpommat tehtävät, tukiopetus) –Koulun ja hoitotahon yhteistyö –Pakko (lastensuojelu-uhka) –Hyvä oppimisympäristö esim. käytännön-työhön perehdyttävät välineet –HOJKS 	<ul style="list-style-type: none"> –Ankara ja pelottava opettaja –Kiusaaminen –Perhetilanne –Iso opetusryhmä –Opetettava asia ei vastaa omia odotuksia –Liian vaikeat tehtävät ja tukiopetusta ei ole saatavilla –Ongelmat ihmissuhteissa (esim. seurustelusuhhteissa, ystävien kanssa)
S I S Ä I S E T	<ul style="list-style-type: none"> –Motivaatio, kiinnostus alasta ja opittavasta aineesta –Tiedonhalu –Selkeät päämäärät ja tavoitteet –Hyvät arvosanat kannustavat ponnistelemaan lisää –Uskoo alan olevan itselle sopiva. –Kunnioittaa itseään ja uskoo omiin kykyihinsä. –Sairauden hyvä vaihe, itsestä huolehtiminen, hoidon ja lääkityksen käyttö 	<ul style="list-style-type: none"> –Alan ja aineen kiinnostamattomuus –Masennus –Väsymys, nukkuminen, vuorokausirytmien kääntyminen –Poissaolot –Huonot päivät ja paha olo –Jatkuvat pettymykset, pitää itseään ”luuserina”, eikä usko pärjäävänsä –Oppimisvaikeudet –Voimavarat eivät riitä, opiskelupaineet, itsen kohdistuvat vaatimukset liian suuret –Sairauden huono vaihe, lääkityksen lopettaminen

Koulupolun alkuvaiheessa ulkoiset tekijät korostuivat selvästi, kun taas toisen asteen koulutuksessa sisäiset tekijät vaikuttivat enemmän ja tärkeimmäksi koulunkäyntiä tukevaksi tekijäksi mainittiin oma motivaatio. Motivaatio liitettiin selvästi vasta vapaaehtoiseen toisen asteen koulukseen, peruskoulun sujumiseen tai sujumattomuuteen ei kukaan etsinyt syytä motivaatiosta. Motivaatiolla tarkoitetaan voimaa, joka ohjaa, suuntaa ja ylläpitää yksilön toimintaa (Tynjälä 2000, 98). Motivaation katsotaan olevan motiivien aikaansaama tila. Motiivi on sisäinen tila, joka energisoi, aktivoi, panee liikkeelle sekä ohjaa käyttäytymistä kohti päämäärää. (Metsämuuronen 1997, 8.) Opiskelumotivaatiota voidaan myös tarkastella attribuutioteorian näkökulmasta, joka tarkastelee ihmisen antamia selityksiä oman toiminnan onnistumisen ja epäonnistumisen syistä. Ihmiset pyrkivät antamaan syytä tai motiiveja toiminnalleen ja tapahtumille. Näitä syytelityksiä kutsutaan kausaaliattribuutioiksi, joilla nähdään olevan motivaationaalista merkitystä suuntautumisessa tuleviin tehtäviin ja suorituk-

siin. Koulunkäyntiin liittyvissä kausaaliattribuutioissa opiskelijat selittävät omien kykyjen ja ponnistelujen osuutta koulutehtävissä onnistumiseen ja epäonnistumiseen. Onnistuminen selitetään yleensä omilla kyvyillä, riittävällä yrittämisellä, ponnisteluilla, tehtävän helppoudella sekä hyvällä onnella. Epäonnistumisen syinä voidaan nähdä oma kyvykkyyden ja yrittämisen puute, tehtävän vaikeus ja huono tuuri tai ulkopuoliset häiriötekijät. Ihmisillä on henkilökohtaisia attribuutiotyylejä eli taipumus kohdistaa syyselitykset joko itseen liittyviksi tai ulkoisiksi. Jos epäonnistumista selitetään ainoastaan sisäisillä tekijöillä, muodostuu käsitys itsestä ja omista kyvyistä yhä kielteisemmäksi. Jos yksilö kokee, ettei hän omalla toiminnallaan pysty vaikuttamaan asioiden kulkuun voi seurauksena olla opittu avuttomuus (learned helplessness), jolloin yksilö lannistuu eikä jaksaa yrittää, koska kokee sen turhaksi. (Tynjälä 2000, Weiner 1992.) Haastatelluista nuorista erityisesti Terhin tavassa kertoa itsestään näkyy opittu avuttomuus. Useat keskeyttämiset ja epäonnistumiset ovat heikentäneet uskoa omaa selviytymiseen ja viimeisen koulun Terhi sanoi aloittaneensa kokeilumielessä, jo aloittaessaan hän uskoi keskeyttävänsä. Onnistunut opiskelukokemus valmentavassa koulutuksessa toi vähän uskoa omiin kykyihin, mutta luovuttamismalli oli Terhin mielestä niin vahvasti jo osa häntä, ettei kolmas opiskeluyrityskään onnistunut. Haastattelutilanteessa Terhi kutsuukin itseään ”luuseriksi”.

Koska attribuutiot luovat odotuksia tulevasta toiminnasta, ne vaikuttavat käyttäytymiseen. Syntyy kehiä, joissa odotukset toteutuvat ja samalla ohjaavat käyttäytymistä. Jos opiskelija kokee voimakkaasti, ettei minkäänlainen toiminta vaikuta myönteisesti opiskelutuloksiin, hän ei tee mitään onnistuakseen. Siten hyvät tulokset jäävät saavuttamatta, minkä seurauksena aiempi käsitys omasta osaamisesta ja itsestä opiskelijana vahvistuu. (Weiner 1992.) Haastatteluissa nuoret pohtivat aloittavatko keskeyttämisen jälkeen uuden koulun heikompina vai vahvempina? Ajattelumalli, jonka mukaan pidetään itseä luovuttajana ja uskotaan omaan epäonnistumiseen, on syntynyt, joten nuoret uskoivat toisten keskeyttämisten tapahtuvan tämän takia helpommin. Toisaalta he ajattelivat olevansa vahvempia siinä, että hakevat ajoissa apua, ja uskaltavat tunnustaa omat ongelmansa.

Vaikka toisen asteen koulutuksessa sisäiset tekijät olivat selvästi merkittävämpiä koulunkäynnin tukijoita, niin nuorimmalla haastateltavalla Jussilla myös ammattikoulunkäyntiä ohjasi ulkopuolelta tuleva pakko (lastensuojelun uhka, vanhempien

toive) ja omia sisäisiä koulunkäyntiä tukevia tekijöitä ei löytynyt. Jussi kokikin, ettei ole vielä löytänyt omaa alaansa ja koulua. Toisaalta kaikilla haastateltavilla koulunkäyntiä tukevat ulkoiset tekijät vaikuttivat selvästi sisäisten tekijöiden syntyyn, esim. opettajalta saatu positiivinen palaute auttoi uskomaan omiin kykyihin ja selviytymiseen. Estävissä tekijöissä yhteys ei ollut yhtä selvää. Kaikki haastateltavat puhuivat väsymyksestä, joka esti koulunkäynnin, mutta väsymyksen lähdettä ei osattu paikallistaa. Omat henkilökohtaiset liian suuret odotukset tai tavoitteet (esim. Leenan mainitsema perfektionismi) olivat väsymykseen ja voimavarojen loppumiseen johtavia syitä. Masennus ja ahdistus tekivät koulunkäynnistä hankalaa, mutta koulussa sinänsä ei nähty olevan vikaa tai syitä, jotka olisivat vaikuttaneet masennuksen syntyyn. Terveystilan muutos oli jotakin ennalta arvaamatonta, joka tuli vain jostakin ja johon millään koulun tukikeinoilla ei olisi voinut vaikuttaa. Weinerin ja Wienerin (1997) Kanadassa tehdyssä tutkimuksessa haastateltiin kahdeksaa mielenterveysongelmien takia yliopisto-opintonsa keskeyttäneitä opiskelijaa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitkä syyt johtivat keskeyttämiseen, mikä rooli sairaudella oli opiskelijoiden keskeyttämispäätöksessä ja olisiko yliopisto voinut toimenpiteillään ennaltaehkäistä opintojen keskeyttämistä. Tutkimuksessa ilmeni, että merkittävin syy opintojen keskeyttämiselle oli sairaus ja sen oireet. Opiskelijat kokivat, että sairauden akuutissa vaiheessa tai sen uusiutuessa he eivät pystyneet keskittymään opetukseen, eivät jaksaneet tulla kouluun ja halusivat vain levätä ja unohtaa koulun. He eivät syyttäneet yliopistoa puutteellisista tukimuodoista opintojen keskeyttämiseen liittyen, mutta he toivoivat oppilaitoksen oven olevan auki, kun he palaavat opintojen pariin ollessaan siihen valmiita.

Sekä Leenalla että Terhillä oli onnistuneita opiskelukokemuksia mielenterveyskuntoutujille suunnatuista valmentavista opinnoista. Haastatteluissa pohdittiin valmentavan koulutuksen eroa suhteessa tavalliseen ammattikouluun tai lukioon, mitkä tekijät siellä mahdollistivat opiskelun. Haastateltavien mielestä valmentavissa opinnoissa opiskelua oli tukenut hoidon ja koulun välinen tiivis yhteistyö. Opettaja osallistui kuntoutuspalaveriin ja oma sairaanhoitaja osallistui HOJKS-palaveriin ja tiesi lukujärjestyksen sekä tehtävät. Näin koulussa tiedettiin koko ajan, minkälaisessa kunnossa opiskelija on, ja hoidossa nähtiin, miten koulunkäynti ja arkipäivästä selviytyminen sujuivat. Veijalaisen (2002, 29–31) tekemän selvityksen mukaan osa valmentavissa opinnoissa opiskelevista koki psykiatrisen hoitohenkilöstön läsnäolon

koulussa hyvänä asiana ja koki saavansa tukea opintoihin sujuvasta yhteistyöstä. Osa opiskelijoista koki hoitosuhteen psykiatriseen yksikköön rajoittavana tekijänä, joka esti heidän vastuunottoa ja itsemääräämisoikeutta omasta elämästä sekä voinnin arvioinnista. Erilaiset näkemykset johtuivat siitä, kuinka onnistuneita yhteistyökokeemukset hoitohenkilöstön kanssa olivat, sekä kuntoutumisen vaiheesta. Opintojen alussa yhteistyö koettiin tärkeämpänä ja kuntoutumisen edetessä vastuu omista opinnoista toivottiin siirtyvän enemmän opiskelijan omille harteille. Veijalaisen selvityksessä kuitenkin korostettiin, ettei opetus ja hoito voi korvata koskaan toisiaan. Psykiatrinen hoitosuhde ei korvaa opettajien kanssa käytyjä keskusteluja ja heidän antamaa tukea koulun arjesta selviytymiseen eikä oppilaitoksen tuki korvaa psykiatrista hoitosuhdetta tai terapiaa.(mts. 8.)

5.2.2 Sairauden vaikutus opiskeluun

Tutkimustani aloittaessa määrittelin kohdejoukoksi alle 25-vuotiaat nuoret, jotka ovat keskeyttäneet mielenterveyssyistä toisen asteen koulutuksen. Tutkimuksessani nuoret kuitenkin kuvasivat useiden tekijöiden vaikuttaneen keskeyttämispäätökseen. Syytä keskeyttämiselle haettiin koulusta, elämäntilanteesta, mutta myös sairaudesta. Voisiko sanoa mielenterveyshäiriöiden olleen keskeyttämisen syytä?

Kaikki tutkimani nuoret kuvasivat mielenterveyshäiriöiden jossain määrin hankaloittaneen koulunkäyntiä. Yläasteen aikana mielenterveysongelmat näkyivät päällepäin poissaoloina koulusta ja sisäisesti nuoret kuvasivat tunteneensa epämääräistä pahaa oloa. Nuoret kuvasivat mielenterveyshäiriöiden tulleen esiin pikkuhiljaa. Aluksi huomattiin oireita ja muutosta käyttäytymisessä, mutta ei ymmärretty mikä itseä vaivasi. Vasta myöhemmin, kun oli saatu diagnoosi, ymmärrettiin aikaisempien oireiden liittyneen mielenterveysongelmiin. Erityisesti nuorten mielenterveyshäiriöiden huomaaminen onkin vaikeaa. Tavalliseenkin nuoruusiänkehitykseen kuuluu voimakkaita muutoksia ja tunnemaailman sekoilua, joten nuoruusiän kehityksen patologia on erityisen vaikea tunnistaa (Ebeling 2002). Nuori saattaa kärsiä masennuksen oireista kuukausia tai jopa vuosia, ennen kuin kukaan huomaa, että jotakin on vialla. Mielenterveyden häiriöiden vuoksi myös hoitoon hakeutuminen on leimautumisen pelossa edelleen vaikeampaa kuin somaattisissa sairauksissa. Toisaalta oman masentuneisuuden tunnistaminen edellyttää itseoivallusta ja sellaista kykyä sanallistaa tunte-

muksiaan ja oloaan, joka kehityksellisistä syistä vielä varhaisnuorilta puuttuu. (Kaltiala-Heino 2005, 2873.) Myös aikuisena mielenterveyshäiriöiden tunnistaminen on vaikeaa. Harri Sirola (1996, 64) kuvitteli depression sairastuessaan ja ensimmäisen ahdistuskohtauksen saadessaan, että hänellä oli aivoverenvuoto. Kirjailija William Styron (1995) on kuvannut hyvin värikkäästi omaa depression sairastumista ja miten vasta diagnoosin saatuaan pystyi jälkikäteen ymmärtämään salakavalasti alkaneen muutoksen tarkoittaneen sairastumista.

Aloittaessaan toisen asteen koulutuksen kaikilla haastattelemillani nuorilla oli jo jokin psykiatrinen diagnoosi ja hoito takanapäin. Uuden koulun alussa nuoret pohtivat oman sairauden salaamisen ja kertomisen välistä suhdetta. Nuorten mielestä psykiatrisen sairauden avoin tunnistaminen ei ole helppoa, eivätkä he halunneet, että koulussa heitä ja heidän käyttäytymistä tarkkaillaan erityisesti. Nuorten puheista välittyi häpeä omaa sairautta kohtaan. Sairauksia joihin yhdistetään huonommuutta ja moraalista heikkoutta tai syyllisyyttä on kutsuttu stigmatisoiduiksi eli leimatuiksi sairauksiksi. Historian aikana eri taudit ovat olleet stigmatisoituja. Lepran kadottua 1600-luvulla tarvittiin uusi ryhmä, mielisairaat, täyttämään yhteisön tarve erottaa hyvä pahasta ja moraalinen moraalittomasta. Mielisairaus on altis stigmatisoitumiselle siksi, että se ilmenee käyttäytymisen, kokemuksen ja tunne-elämän alueilla, joita on lähes mahdotonta erottaa henkilöstä itsestään tai hänen persoonallisuudestaan. Sairas sisäistää helposti negatiiviset mielikuvat ja stereotypiat, joita hän kohtaa sosiaalisissa tilanteissa ja näin kollektiivisista merkityksistä tulee osa yksilön itsearviointia ja se synnyttää häpeän tunteen. (Kaltiala-Heino, Poutanen, Välimäki 2001.)

Häpeää on kuvattu tuskallisena tunteena, joka kohdistuu kokonaisvaltaisesti itseän. Kaksi ihmiselle ominaista tunnetta, joiden ajatellaan olevan kaikista negatiivisistä tunteista vahvimmin sosiaalis-kulttuurista alkuperää ja liittyvän selvimmin yhteiskunnan moraalikoodeihin, ovat häpeä ja syyllisyys. (Jähi 2004, 43.) Kun syyllisyydessä kyse on teosta, jonka sisäinen minä hyväksyy vääräksi, on häpeässä kysymys minästä, joka on väärä. Häpeä on minää arvioiva tunne. (Ronkainen 1999, 135.) Häpeän tunteen tekee erityisen vaikeaksi se, että siitä ei haluta puhua, koska häpeää hävetään. Jos sairaus ei ole välittömästi päällepäin näkyvä, pyritään stigmatisoitumisen pelossa se yleensä salaamaan. Toinen ratkaisu voi olla stigmatisoituvan tilan avoin tunnistaminen ja tuen etsiminen liittymällä muiden samasta ongelmasta kärsivien

joukkoon ja käymään taisteluun stereotyyppisiä odotuksia ja asenteita vastaan. (Kaltiala-Heino ym. 2001.) Sairauden salaaminen uuteen kouluun siirryttäessä antoi nuorille mahdollisuuden samastua muihin ”terveisiin nuoriin”, kun taas sairauden avoin tunnustaminen olisi johtanut mielenterveyspotilaisiin samastumiseen. Onko opiskelijoiden kokema tunne sairauden salaamisesta sittenkään tarpeellinen, eli miten kouluympäristö suhtautuu mielenterveysongelmiin? Beckerin, Martinin, Wajeehin, Wardin ja Shernin (2002) Floridassa tekemässä tutkimuksessa selvitettiin yliopisto-opiskelijoiden ja henkilökunnan suhtautumista opiskelijoihin, joilla on mielenterveysongelmia. Tutkimustulosten mukaan yli puolet henkilökunnasta ja opiskelijoista koki, että mielenterveysongelmat oli vaikea tunnistaa, eikä heillä ollut tarpeeksi tietoa hoito- ja ohjauspalveluista. Kuitenkin mielenterveysongelmaisiin opiskelijoihin suhtauduttiin positiivisesti ja yli 80 % opiskelijoista ja henkilökunnasta uskoi heidän mahdollisuuksiin opiskella omassa yliopistossa. Vaikka suhtautuminen olikin pääosin myönteistä, niin 8 % henkilökunnasta uskoi, että opiskelija, jolla on mielenterveysongelmia, voi olla vaaraksi luokassa.

5.2.3 Oikea vai väärä ala

Tutkimani nuoret etsivät keskeyttämiselle syytä myös epäonnistuneesta koulutusvalinnasta. He kritisoivat peruskoulussa saamansa ammatinvalinnan ohjausta, ja kokivat joutuneensa tekemään yhteisvalinnassa päätöksiä heppoisin perustein. Opetushallituksen (Numminen ym. 2002) tekemän selvityksen mukaan opinto-ohjauksen saatavuudessa oli suuria vaihteluja. Yhdellä opinto-ohjaajalla saattoi olla ohjattavia alle kymmenestä yli tuhanteen, perusopetuksessa keskimäärin 245 oppilasta. Perusopetuksen oppilaista viidennes ei ollut saanut henkilökohtaista ohjausta kertaakaan yläasteen aikana. Lukioväylän ja ammatillisen väylän eriarvoisuus tuli arvioinnissa selvästi esiin. Perusopetuksen opinto-ohjaajat tunsivat puutteellisesti ammatillista koulutusta ja arvioivat itsekin saaneensa tietoa ammatillisesta koulutuksesta heikommin kuin lukiosta. Selvityksen mukaan noin 8 500 nuoren joukko ei ilmeisesti riittävän tuen puutteessa pystynyt tekemään koulutusvalintoja. Lukioon mentiin selkeytymättömin suunnitelmin vain saadakseen lisää aikaa ammatinvalintaan ja ammatilliseen koulutukseen tultuaan keskeytettiin opinnot tai siirryttiin toiselle alalle ”väärän” valinnan vuoksi. Rehtoreiden ja opinto-ohjaajien mielestä opiskelijat olivat hyvin perillä jatko-opiskeluvaihtoehtoista, mutta opiskelijoista vain alle puolet katsoi saaneensa

hyvin tietoa eri jatko-opiskelupaikoista. Elina Laaksosen (2005, 7) yliopisto-opiskelijoiden hyvinvointihankkeeseen liittyvässä tutkimuksessa todettiin opinto-ohjauksen olevan yhteydessä psyykkiseen oireiluun siten, että mitä riittämättömämäksi ohjaus koettiin, sitä enemmän psyykkistä oireilua esiintyi. Oireilu oli myös huomattavasti yleisempää niiden opiskelijoiden keskuudessa, jotka kokivat olevansa väärällä opiskelualalla tai olivat epävarmoja asiasta.

Johtuiko keskeyttäminen sairaudesta vai virheellisestä alan valinnasta, niin todellisten keskeyttämissyyden tutkiminen on lähes mahdotonta. Vaikka nuoret haastatteluisissa kertoivat väsymyksestä ja masennuksesta, jotka estivät koulunkäyntiä, niin keskeyttämisilmoituksiin he kirjoittivat mieluummin keskeyttämisen syyksi ”väärän alan” kuin lähtivät perustelevaan keskeyttämistään mielenterveysongelmissa. Oman oikean alan löytäminen ja etsimisen aiheuttama koulutuspolun mutkittelu tai keskeyttäminen koettiin yhteiskunnassa hyväksyttävämpänä ja helpompana kuin mielenterveysongelmien tunnustaminen ja keskeyttämisen perustelu sairauden oireilla.

5.3 Keskeyttämisen seuraukset

Tutkimuksissa keskeyttäminen on nähty hyvänä ja huonona ilmiönä. Hyvä keskeyttäminen näyttäytyy esimerkiksi koulutuspaikan vaihtona. Tällöin keskeyttäminen on nähty ihmisen henkilökohtaisena valintana ja oman individualistisen koulutuspolun vaiheena. Väliaikaisesti nuori ajautuu instituutioiden ulkopuolelle, mutta jatkaa opintojaan kiinnostavammalla tai paremmin itselle sopivalla alalla. (esim. Komonen 2001a.) Toisaalta taas koulutuksen keskeyttäminen on nähty vahvasti yhteiskunnasta syrjäytymiseen johtavana tapahtumana, ja koulutuksen sekä yksilön epäonnistumisena (esim. Kautonen 2003). Myös keskeyttämiskäsitteen määrittelemineen on ollut vaikeaa, ja tutkimustulosten vertailu sen vuoksi hankalaa. Keskeyttämistä voidaan tarkastella yksilön, oppilaitoksen tai koko koulutusjärjestelmän näkökulmasta. Yleisesti käytetty ja menetelmällisesti ongelmaton on määritelmä, jonka mukaan keskeyttäjä on sellainen oppilas, joka lähtee pois oppilaitoksesta, jossa on ollut kirjoilla, riippumatta siitä, jatkaako hän jossain muussa oppilaitoksessa. Tämänkaltaisen määritelmä ei kuitenkaan anna tietoa koulutus-urista. Tilastoiduista keskeyttäjäistä on koulutuspaikan vaihtajia suurin osa. Komonen jakaa tutkimuksessaan keskeyttämiset kahteen eri tyyppiin: koulutuksesta toiseen siirtymiseen ja opintojen varsinaiseen

keskeyttämiseen. Viimeksi mainitulla viitataan koulutuksesta ilman tutkintoa lopullisesti pois siirtymiseen. Tämän määrittelyn vaikeutena on kuitenkin se, että silloin tavoitetaan ainoastaan opiskelijan senhetkinen elämäntilanne. Todellisuudessa vain osa keskeyttäjäistä poistuu koulutuksen piiristä lopullisesti, koska opintojen pariin voidaan palata varsin pitkien aikojen jälkeen. (Komonen 2001a, 46.) Tutkimieni nuorten elämässä keskeyttämisellä on ollut ainakin hetkellisesti negatiivisia seurauksia ja se on johtanut jonkinlaiseen syrjäytymisriskiin. Jussilla syrjäytyjän uran mahdollisuudet näkyivät kaikkein voimakkaimmin; ongelmallinen päihteidenkäyttö ja lastensuojeluasiakkuus, ovat niitä yhteiskunnallisia mittareita, joilla perinteisesti on määritelty jonkun olevan syrjäytynyt tai ainakin suuressa riskissä syrjäytyä (Järvinen ja Jahnukainen 2001, 128–129). Koulun keskeyttämisen jälkeen haastattelemani nuoret viettivät kotona aikaa kolmesta kuukaudesta useampaan vuoteen, ennen kuin haikautuivat uuteen kouluun. Kuitenkin kaikki nuoret aloittivat tai ainakin suunnittelivat uuden koulun aloittamista keskeyttämisen jälkeen. Komonen (2001b, 75) kyseenalaistaakin usein käytettävän virheellisesti koulun keskeyttämistä synonyyminä koulutuksen keskeyttämiselle, ja tällöin unohdetaan mahdollisuus yksilölliseen koulutuspolkuun, joka saattaa sisältää koulunkäyntiä, katkoksia, työssäoloa, ja useita mahdollisuuksia uusiin alkuihin. Tutkimieni nuorten kokonaiskoulutusuraan sinänsä negatiiviselta kuulostanut sairastuminen, koulun keskeyttäminen ja sairaalassaolo saattoivat vaikuttaa positiivisestikin. Yleensä sairausnarratiiveja käsittelevissä tutkimuksissa sairastumisen on nähty katkaisevan ihmisen elämäntarinan ja pakottanut ihmiset pysähtymään ja arvioimaan omaa elämäänsä ja paikkaansa siinä sairauden kanssa (Honkasalo 2000, 66). Nuorten koulutuspolkuun sairastuminen ja sairastaminen liittyvät olennaisena osana. Koulutuspolun katkoksen sijaan sairastaminen, sairaalajakso ja terapiat ovat suunnanneet olennaisesti koulutuspolun jatkoa myös positiivisella tavalla, tarjoamalla aikaa ja mahdollisuuden parempaan itsetuntemukseen, jolloin ammatinvalintakin on helpompaa. Hoidossa saatu positiivinen palaute, on auttanut uskomaan omiin kykyihin ja löytämään piilevät taidot, ja siten ohjannut ammatinvalintaa.

5.4 Yhteenveto löydöistä

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää nuorten mielenterveyskuntoutujien koulutuspolkuja. Tutkimukseni perusteella yhtenäisestä ja tasa-arvoisesta peruskoulusta huolimatta nuorten koulutuspolut olivat yksilöllisiä jo alusta alkaen, eikä ala-asteen sujumisesta tai sujumattomuudesta voinut ennustaa tulevia vaikeuksia tai koulutuspolun katkoksia. Yläaste oli koettu koulutuspolun selvästi hankalimpana vaiheena. Koulunkäynnin hankaluutta kuvasivat runsaat poissaolot, ja myös tutkimusten mukaan poissaolojen määrä on selvässä yhteydessä mielenterveysongelmiin. Nuoret havaitsivat muutoksia itsessään ja ongelmia, mutta eivät osanneet tunnistaa mielenterveysongelmia, vaan hoitoonohjaus tapahtui ulkopuolisten henkilöiden taholta. Nuoret toivoivat koulujen henkilökunnalta ja erityisesti opettajilta omasta mielestä selvästi näkyvän pahanolon havaitsemista ja siihen puuttumista. Huolimatta hyvinkin tuetuista ja yksilöllisistä koulunkäyntitratkaisuista, joita yläasteella oli nuorten avuksi rakennettu, niin yhteishaussa haettiin tavallisiin ammattikouluihin ja lukioihin. Tällöin siirtävävaihe kuormittui useilla muutoksilla.

Toisena tavoitteenani oli selvittää keskeyttämisprosessin muotoutumista, keskeyttämiseen johtaneita syitä ja vaikutuksia nuorten elämään. Toisen asteen koulutus haluttiin aloittaa puhtaalta pöydältä, tieto aikaisemmista koulunkäyntiongelmista ei siirtynyt uusiin kouluihin, eikä ammattikouluista ja lukioista löytynyt ketään, jonka kanssa asioista olisi voinut puhua. Oma sairaus ja ongelmat haluttiin myös salata, ettei jouduttaisi erityisen tarkkailun kohteeksi. Vaikeudet koulunkäynnissä ilmenivät pikkuhiljaa. Väsymyksen ja pahanolon takia kertyneiden poissaolojen vuoksi, olisi opiskelusta pitänyt selviytyä entistä itsenäisemmin, ilman ryhmän tukea. Väsymys oli vahvin oire, jonka koettiin estävän koulunkäyntiä. Lopulta koitti hetki, jolloin koulu oli pakko jättää. Keskeyttämisspätöksen teko haluttiin pitää omissa käsissä, vaikka asiasta keskusteltiin erityisesti äitien kanssa. Koulunkansliassa tehty keskeyttämisilmoitus ja papereiden allekirjoitus oli tärkeä tapahtuma, jolloin opiskelujen ongelmiin ajautumisen sijaan nuoresta tuli keskeyttämistapahtuman subjekti – keskeyttäjä.

Kolmantena tavoitteenani oli selvittää nuorten tulevaisuuden suunnitelmia ja koulutuksen roolia näissä suunnitelmissa. Löytöjen mukaan keskeyttäminen tapahtumana

ei vienyt nuorten uskoa koulutukseen. Toinen ja kolmas keskeyttäminen olivat itsetunnolle kovia kolauksia, mutta siitä huolimatta nuoret uskoivat vielä opiskelevansa ja pitivät koulutusta merkittävänä väylänä menestykseen, työelämään ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Onnistunut kokemus kuntouttavasta koulutuksesta ei estänyt uutta keskeyttämistä, mutta tuki itsetuntoa. Koulunkäynnillä nähtiin olevan arkielämään vahvasti vaikuttavia hoitavia ja kuntouttavia tekijöitä, kuten ajankulu, päiväohjelma ja sen avulla voitiin samastua muihin samanikäisiin nuoriin. Hoitotahojen ja toisen asteen koulutuksen välistä yhteistyötä pidettiin tärkeänä keskeyttämistä ennaltaehkäisevänä toimintana.

6 POHDINTA

Syksyllä 2007 kirjoittaessani tutkimusraporttia, ovat nuorten mielenterveysongelmat ajankohtaisempia kuin koskaan aiemmin. Jokelan koulusurmat nostivat hetkessä nuorten mielenterveysongelmat näkyviksi koulumaailmassa ja yleiseen tietoisuuteen. Haastattelemani nuoret kuvasivat monin sanoin pahaa oloa, joka heidän kohdallaan esti koulunkäynnin ja sai jäämään kotiin makaamaa. Myös Jokelan koulussa ampunut lukiolaispoika oli etukäteen kuvannut tuntemaansa pahaa oloa internetin sivuilla. Sen sijaan, että hän olisi vetäytynyt koulumaailmasta kuten tutkimani nuoret, valitsi hän keinon ilmaista pahaa oloaan ulospäin äärimmäisen julmalla tavalla ja tuloksena oli usean ihmisen kuolema.

Keskeyttämisten vähentäminen eri koulutusasteilla on ollut koulutuspoliittisena tavoitteena koko 2000-luvun. Opetusministeriö asetti marraskuussa 2006 virkamies-työryhmän laatimaan opintojen keskeyttämisen vähentämisen lisätoimenpideohjelman. Työryhmä selvitti keskeyttämisilmiötä laajasti ja laati ministerin käyttöön muistion joka piti sisällään 70 ehdotusta, joiden avulla keskeyttämisten määriä voitaisiin tulevaisuudessa vähentää. Selvityksessä kuitenkin todettiin, että keskeyttämisestä on saatavilla runsaasti tilastollista tietoa ja keskeyttämisen syitä on tutkittu eri koulutus-tasoilla, mutta sen sijaan opintojen keskeyttämisen kokemuksellisesta merkittävydestä, samoin kuin keskeyttämisen jäsentymisestä keskeyttäjän oman arkielämän ja elämäntien tasolla, on vain vähän tietoa. Koska keskeyttäjien elämäntiekua ei ole

seurattu keskeyttämishetkeä pidemmälle, keskeyttäjien myöhemmästä selviytymisestä ei ole juurikaan tietoa. (Opetusministeriö, 2007, 9.) Oman tutkimukseni tarkoituksena oli tutkia juuri nuorten kokemuksia keskeyttämisestä ja keskeyttämisen vaikutuksia heidän elämäänsä. Tekemäni kaltaisella haastattelututkimuksella voidaan kuitenkin tarkastella tilannetta vain nykyhetkestä menneisyyteen päin. Nuorten elämäntilanne haastatteluhetkellä ei kerro, keskeyttivätkö he koulutuksen kokonaan ja syrjäytyivätkö sen jälkeen, vai oliko keskeytys vain väliaikainen tauko, jonka jälkeen he palasivat opintojen pariin uudelleen toisessa koulussa tai opiskelualalla. Jotta todella pystyisi tutkimaan keskeyttämisen syitä ja seurauksia, niin täytyisi tehdä pitkäaikainen seuranta tutkimus. Jatkotutkimuksena olisikin kiinnostavaa selvittää miten tutkimieni nuorten elämänpolut ovat kulkeneet haastattelun jälkeen eteenpäin. Yhdestä nuoresta olen epävirallisesti jotakin kuullut ja ainakin hänen kohdalla haastattelutilanteessa luodut tulevaisuuden suunnitelmat eivät ole toteutuneet. Opetusministeriön (2007, 33) työryhmä esitti kahden laajan tutkimushankkeen käynnistämistä, joista toisella olisi tarkoitus selvittää keskeyttäneiden kokemuksia opiskelusta ja keskeyttämiseen tai opintojen viivästymiseen liittyviä syitä. Mielenkiinnolla jään odottamaan tämän tutkimuksen valmistumista.

Mielenterveysongelmaisten nuorten koulutuspolkujen vaiheita on tutkittu hyvin vähän, lähinnä tutkimuksia on tehty valmentavista ja kuntouttavista opinnoista. Kuitenkin mielenterveyden häiriöt ovat nykyisin koululaisten tavallisimpia terveysongelmia Suomessa, joten varmasti jokaisessa suomalaisessa toisen asteen koulussa opiskelee useampi nuori, joilla on ajankohtainen mielenterveysongelma ja siitä johtunut toimintakyvynlasku. Nuoruusiän mielenterveysongelmia usein vähätellään tai pidetään osana tavallista nuoruusiän kuohuntaa. Tutkimusten mukaan kuitenkin noin puolet aikuisten masennuksista on itse asiassa alkanut jo nuoruusiässä ja nuorten depressio on ennusteeltaan ainakin yhtä vakava kuin aikuisten masennus. Vaikka aika yleensä parantaakin yksittäisen masennusjakson, odottelu on haitallista, ja nuorten masennustiloihin tulisi suhtautua aktiivisella otteella. Masennukseen liittyy yleensä oheissairauksia (esimerkiksi ahdistuneisuutta ja päihteiden ongelmakäyttöä), epäedullista terveyskäyttäytymistä sekä laaja-alaisia psykososiaalisia haittoja, kuten ihmissuhdevaikeuksia ja alisuoriutumista koulussa. Nuoruudenaikainen masennus ennustaa näitä liitännäisongelmia sekä myöhemmin nuoruusiässä että vielä aikuisuudessakin. Vakava masennus myös uusiutuu helposti. Ensimmäinen masennusjakso, joka usein osuu

nuoruusikäen, olisi siis erittäin tärkeää hoitaa hyvin depression pitkäaikaishaittojen vähentämiseksi. Nuorten masennus voidaan nähdä ainakin osittain stressisairautena joka on sillä tavoin olosuhteista riippuvainen, että nuorten hyvinvoinnin lisäksi olisi tärkeää kiinnittää huomiota myös lapsiperheiden hyvinvointiin sekä kouluoloihin. (Karlsson 2008.) Omassa tutkimuksessani tapasin neljä mielenterveysongelmaista nuorta ja kuulin neljä keskeyttämistarinaa, joka on hyvin pieni otos tuhansien keskeyttäjien joukossa, eikä tämän tutkimuksen tuloksista voi määrällistä yleistystä tehdä. Laadulliseen tutkimusperinteeseen nojautuvassa työssäni yleistettävyyttä ei ole ollutkaan tavoitteeni vaan pyrkimyksenäni on ollut tutkimuskohteen monipuolinen kuvaaminen (Eskola & Suoranta 1998, 18). Mielestäni olen saanut sinänsä haasteellisesta tutkimuskohteesta hyvin esiin juuri niitä kokemuksia ja näkemyksiä, joita tutkimustehtäväni vaativat. Haastavaksi tutkimuskohteeksi mielenterveysongelmaiset nuoret ja koulutuksenkeskeyttäjät tekee se, että jo haastatteluun tullessaan nuori joutuu myöntämään oman epäonnistumisen ja luokittelemaan itsensä ”luusereiden” tai sairaiden joukkoon.

Minulle gradun tekeminen on ollut monivuotinen projekti, jota olen päivätyöni ohella työstänyt. Oma työurani on seurannut graduni aihetta ja jokaisena arkipäivänä olen tutustunut nuorten mielenterveysongelmiin ja koulunkäyntivaikeuksiin ensin nuorisopsykiatrian poliklinikan työntekijän roolista ja nykyisin ammattioppilaitoksen opettajana. Molemmissa rooleissa olen usein pohtinut opiskelijan mahdollisuutta jäädä tarvittaessa sairauslomalle. Työstä meillä on mahdollisuus jäädä sairauslomalle, mutta opiskelussa katkokset ovat vaikeampia. Koulussa, vaikka poissaolot johtuisivat selvästi diagnosoidusta sairaudesta, joutuu opiskelija helposti ”linsarin” rooliin ja poissaolot tulkitaan opiskelumotivaation puutteeksi. Haastattelemiä nuoret myös totesivat, että on helpompi keskeyttää opiskelu kokonaan kuin yrittää sairausloman jälkeen yksin ilman ryhmän tukea saada väliin jääneitä opintoja kasaan. Mielenkiintoisen jatkotutkimusaiheen antoi yksi haastateltavista todetessaan, että vaikka luokaton lukiota on moitittu syrjäytymisen ja mielenterveysongelmien lisäämisestä, niin hänen mielestä se olisi nimenomaan mielenterveyskuntoutujalle hyvä opiskelumuoto. Luokaton lukio ja kurssimuotoinen opiskelu sallivat oman voimien huomioimisen ja yksilöllisen jouston opiskelun suunnittelussa, ja sairauden vaatima hetkellinen ”lepo-tauko” ei tarkoita kaikesta opiskelusta pois putoamista. Kuitenkin Rantasen ja Vehviläisen (2007, 90) tekemän selvityksen mukaan opettajat uskoivat päinvastoin kurssi-

muotoisen opiskelun ja jaksojärjestelmän lisäävän opiskelijoiden poissaoloja ja keskeyttämisistä, koska jaksojärjestelmä pirstaloi opinnot, ja tekee toisista jaksoista ranskempia kuin toisista. Tätä opiskelijan ja opettajien näkemysten erilaisuutta olisi kiinnostavaa tutkia enemmän.

Monissa tutkimuksissa keskeyttämisen syynä on nähty poissaolot. Poissaolot on hyvä hyvinvoinnin mittari, joiden avulla on helppo tunnistaa riskissä olevia nuoria, mutta tärkeää olisi myös selvittää, mitkä syyt poissaoloihin ovat johtaneet. Opetusministeriön (2007) selonteossa luvataan jatkossa kiinnittää erityistä huomiota opiskelijoiden mielenterveyspalveluihin, koska niillä on tärkeä keskeyttämisistä ennaltaehkäisevä vaikutus. Selonteossa todetaan myös, että nykyisin mielenterveyspalveluiden saatavuudessa on ongelmia kaikissa oppilaitosmuodoissa. Samankaltaisia olivat haastattemieni nuorten kokemukset

Monissa tutkimuksissa on todettu juuri siirtymävaiheiden kouluasteelta toiselle olevan ”riskipaikkoja” ja erityisen hankalia siirtymävaihe ja kiinnittyminen ovat erityisopetuksen oppilaille. (esim. Kivirauma 1995; Jahnukainen 1997; Lappalainen 2001) Oman tutkimukseni löydöissä jäin ihmettelemään sitä, että miksi nuoret hakeutuivat tavallisiin ammattikouluihin, vaikka peruskoulussa heille oli räätälöity hyvinkin tuetuja yksilöllisiä opiskelumuotoja. Kun lisäksi nuoret halusivat aloittaa uuden koulun ”puhtaalta pöydältä”, eivätkä kertoneet aiemmasta koulunkäyntihistoriasta, niin siirtymävaiheessa hävisi sekä käytössä ollut tieto että tukimuodot. Tärkeää olisikin tutkia yleisemmin, miten erityisopetuksessa olleet nuoret sijoittuvat jatko-opinnoissaan yleis- vai erityisopetukseen. Erityisopetukseen osallistuvien määrä kasvaa perusopetuksessa koko ajan, mutta miten toisen asteen koulutus pystyy vastaanottamaan tämän haasteellisen joukon? Lisäksi mielenterveysongelmien kohdalla olisi kiinnostavaa selvittää opettajien asenteita mielenterveysongelmia kohtaan, koska kaikki haastattelemani nuoret halusivat stigmatisoitumisen pelossa salata mielenterveysongelmansa. Onko opiskelijoiden pelko aiheellista, eli millaisia asenteita ja valmiuksia opettajilla on kohdata mielenterveysongelmainen nuori koulussa?

Varhaisesta puuttumisesta on puhuttu paljon, mutta edelleen ongelmiin puututaan liian myöhään. Opetusministeriön ylitarkastaja Elsi Veijola (2005) sanoo opettajan työssään huomanneensa, että koulussa syrjäytyminen näkyy usein jo peruskoulun

aloitusvaiheessa ja lastentarhanopettajat kertovat havaitsevansa sitä jopa päiväkotivaiheessa. Poikien syrjäytymisriski näkyy usein koulun aloitusvaiheessa käytöshäiriöinä, keskittymiskyvyn puutteena, levottomuutena ja oppimisvaikeuksina. Yläasteella tulevat lisäksi mukaan koulusta pinnaaminen, päihteidenkäyttö ja joissakin tapauksissa rötöstely. Työillä oireilu voi olla edellä mainittujen oireiden lisäksi tai niiden sijasta myös syrjään vetäytymistä, ahdistuneisuutta ja masentuneisuutta. (Veijola 2005, 32.) Haastatteluissa Leena kuvasi mielestäni hyvin varhaisen havaitsemisen ja puuttumisen tärkeyttä, ja uskonkin, että ratkaisu keskeyttämisten vähentämiseen löytyy noiden sanojen takaa.

Musta tuntuu, ett jos siihen ois sillo yläasteella tartuttu siihen ongelmaan ni musta tuntuu, että se ei oisi välttämättä menny niin pahaksi, että kun se piti tavallaan kaikki yksin kantaa, ku ei voinu puhua kotona mitään, eikä ystäville varsinkaan siinä, että mulla ei varmaan ollu niin läheisiä ystäviä sillo, että ois voinu niistä omista ongelmistaan puhua heille, niin-ni kaikki piti vaan sillee yksin jatkaa...(Leena)

LÄHTEET

Aalto-Setälä, T. 2002. Depressive disorders among young adults. Medical Faculty of the University of Helsinki.

Ahola, M. 2005. Lähes joka kuudes keskeyttää ammattikoulun Uudellamaalla. Helsingin Sanomat 11.12.2005 A11.

Becker, M., Martin L., Wajeeh E., Ward J. & Shern D. 2002 Students with Mental Illnesses in a University Setting: Faculty and Students Attitudes, Beliefs, Knowledge, and Experiences. *Psychiatric Rehabilitation Journal* 25 (4), 359–368.

Berg, I. 1997. School refusal and truancy. *Archives of Disease in Childhood*, 76, 90–91.

Bogdan, R.C. & Biklen, S.K. 2003. *Qualitative Research for Education. An Introduction to Theory and Methods*. Fourth edition. Boston. Allyn and Bacon

Ebeling, H. 2002. Nuoruusiän psyykkisten häiriöiden juuret ja kulku. *Suomen lääkärilehti* vsk. 57, (47), 4819–4822

Erkkilä, R. 2005. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Toim. Perttula, J & Latomaa, T. Dialogia. Helsinki.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Gummerus. Jyväskylä

Heikkinen, H.L.T. 2001. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Toim. Aaltola, J & Valli, R. PS-kustannus. Jyväskylä.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Tammerpaino Oy, Tampere.
- Honkasalo, M-L. 2000. Miten sairaus rakentuu sosiaalisesti? Teoksessa Terveysso-
siologia. Toim. Kangas, I. & Karvonen, S. & Lillrank, A. Gaudeamus, Helsinki. 53–
74.
- Hänninen, V. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja Tam-
pereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Acta Universitatis Tampe-
rensis 696, Tampereen yliopistopaino Oy.
- Ihatsu, M. 1994 Ammattioppilaitosten pudokkaat. Teoksessa Neljännesvuosisata
erityispedagogiikkaa Joensuun yliopistossa. Toim. Ihatsu, M. & Matilainen, K. Joen-
suun yliopisto Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita 55.
- Jahnukainen, M. 1997. Koulun varjosta aikuisuuteen. Entisten tarkkailuoppilaiden
peruskoulun jälkeiset elämänvaiheet. Tutkimuksia 182. Helsingin yliopiston opetta-
jankoulutuslaitos.
- Jähi, R. 2004. Työstää, tarinoida, selviytyä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen
yliopisto, terveystieteen laitos. Acta Universitatis Tamperensis 1015. Tampereen yli-
opistopaino Oy
- Järvinen, T. 2001. Koulutusjärjestelmän yksilöityminen ja valinnan vapaus. Teokses-
sa Aikuistumisen pullonkaulat. Toim. Kuure, T. Nuorten elinolot vuosikirja. Kirja-
paino Raamattutalo Oy, Pieksämäki.
- Järvinen, T. & Jahnukainen, M. 2001. Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginali-
saation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Minna Suutari (toim.)
Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla.
Helsinki: Nuorisotutkimusseura julkaisuja 20, 125–151.
- Kaltaiala-Heino, R. 2005. Normaaliin nuoruuteen ei kuulu masennus. Suomen lääkä-
rilehti. vsk. 60 (27–29), 2873.

Kaltiala-Heino, R. Poutanen, O. & Välimäki, M. 2001. Sairauden häpeällinen leima. *Duodecim* 117, 563–570.

Kaltiala-Heino, R. Poutanen, P. Kilku, N. & Rimpelä, M. 2003. Runsaiden koulu-
poissaolojen yhteys mielenterveysongelmiin yläasteikäisillä nuorilla. *Suomen lääkä-
rilehti* vsk. 58 (14), 1677–1683

Kautonen, S. 2003. Ammatillisen koulutuksen aulaturistit. Supra-projektin mahdolli-
suudet nuorenidentiteettityön suuntaamisessa. Pro Gradu-tutkielma. Kasvatustieteen
laitos. Jyväskylän yliopisto.

Karlsson, L. 2008. Nuorten depression ennuste. *Kansanterveyslehti* 4
[http://www.ktl.fi/portal/suomi/julkaisut/kansanterveyslehti/lehdet_2008/nro_4_2008/
nuorten_depression_ennuste/](http://www.ktl.fi/portal/suomi/julkaisut/kansanterveyslehti/lehdet_2008/nro_4_2008/nuorten_depression_ennuste/) luettu 27.4.2008

Karlsson, L. Pelkonen, M. Aalto-Setälä, T. & Marttunen, M. 2005. Nuorten masen-
nus - vakava sairaus, jonka hoitoa tutkittu vähän. *Suomen lääkäri* vsk. 60 (27–
29), 2879–2883.

Kelan tilastollinen vuosikirja 2001

Kivekäs, M. & Suopajarvi, K. 2001. Syrjään pudotettu vai oman polkunsu kulkija.
Nuori ammatillisen koulutuksen keskeyttäjänä. Kotkan kaupungin sivistystoimi.

Kivirauma, J. 1995. Koulun varjossa Entiset tarkkailuoppilaat kertovat koulukoke-
muksistaan. Research reports n:o 53 Department of Special Education University of
Jyväskylä.

Komonen, K. 2001a. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa. Ammatillisen koulutuk-
sen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus. Joensuun yliopiston yh-
teiskuntatieteellisiä julkaisuja. Joensuun yliopistopaino, Joensuu.

Komonen, K. 2001b. Työn moraalista koulutuksen moraaliin. Teoksessa Aikuistumisen pullonkaulat. Toim. Kuure, T. Nuorten elinolot vuosikirja. Kirjapaino Raamattutalo Oy, Pieksämäki.

Konu, A & Gråsten-Salonen, H. 2004. Koulumiete-projekti – koululaiseten mielen-terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen Pirkanmaalla. Pirkanmaan sairaanhoitopiirin julkaisuja 8/2004, Tampere.

Kortteenperä, L. 2007. ”Ku oli omiaki ongelmia”. 14–16-vuotiaiden haastavasti käyttäytyvien tyttöjen koulukokemukset ja käsitykset syistä oman sopeutumattomuuden taustalla. Erityispedagogiikan pro gradu – tutkielma. Erityispedagogiikan laitos, Jyväskylän yliopisto.

Koululaisten terveys. Duodecim Konsensuslausuma. Hanasaaren kulttuurikeskus Espoo 14.11.2001 <http://www.duodecim.fi/koulutus/konsensuskokoukset/> luettu 20.11.2007

Laaksonen, E. 2005. Yliopisto-opiskelijoiden psyykinen oireilu ja siihen yhteydessä olevat tekijät. Ylioppilaiden terveydenhuoltosäätiön tutkimuksia 38, Helsinki.

Laki ammatillisesta koulutuksesta

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980630> luettu 10.4.2006

Lappinen, K. 2002. ESY-oppilaiden tulevaisuusorientaatio ja koulutussuunnitelmat peruskoulunyläasteella. Pro Gradu. Jyväskylän yliopisto erityispedagogiikan laitos.

Lappalainen, K. 2001. Yläasteelta eteenpäin – oppilaiden erityisen tuen tarve peruskoulun päättövaiheessa ja toisen asteen koulutuksessa. Väitöskirja. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja.

Launonen, A. 2005. Ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen ehkäisy ja ammatilliseen koulutukseen aktivointi – rahalla vai rakkaudella? Päätyneiden tavoite 3 - ohjelman ESR-projektien 2000–2003 loppuraporttien ja laadullisten raporttien analy-

sointi ja projektien vaikuttavuuden selvittäminen. Opetushallitus. Moniste 18/2005. Edita Prima Oy. Helsinki.

Lehr, C.A, Hansen, A., Sinclair M.F. & Christenson, S.L. 2003. Moving Beyond Dropout Towards School Completion: An Integrative Review of Data-Based Interventions. *School Psychology Review* 32, 342–364.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. 1985. *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park (CA): Sage.

Meriläinen, L. 1996. Koulunkäynnin keskeyttäminen – syiden selvittäminen. Teoksessa *Syrjäytymisriskien ehkäisy, syrjäytyneiden koulutuspalvelut ja ohjaustoiminta*. Arviointi 7. Toim. Liimatainen-Lamberg, A-E. Opetushallitus. Yliopistopaino Oy, Helsinki.

Metsämuuronen, J. 1997. *Omaehtoinen oppiminen ja motiivistruktuurit*. Opetushallitus. Helsinki

Miettinen, K. 2001. Koulutuksellinen tasa-arvo kaikkien oikeus. Teoksessa *Toisin tehden. Uusia tuulia mielenterveystyöhön*. Toim. Aalto, I & Kiljala S. Mielenterveyden Keskusliitto. Printway Oy, Vantaa.

Mäkelä, K. 1990. *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Gaudeamus. Helsinki

Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Katz, A., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. 2002. *Opinto-ohjauksen tila 2002. Opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheissa*. Arviointi 8/2002. Opetushallitus. Helsinki.

Opetushallitus. 2007. *Koulutusnetti – sanasto*.

<http://www.oph.fi/info/koulutusnetti/sanasto.html> luettu 6.12.2007

Opetusministeriö. 2003. *Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisy koulutuksen alalla*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:4

Opetusministeriö 2007. Opintojen keskeyttämisen vähentämisen toimenpideohjelma
Opetusministeriön monisteita 2007:2

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm_monisteita_2.pdf?lang=fi luettu 27.4.2008

Polkinghore, D.E. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Hatch, J.A & Wisniewski, R (toim.) Life History and Narrative. London, Falmer, 5-23.

Puolimatka, T. 2002. Opetuksen teoria. Konstruktivismista realismiin. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Rajamäki, T. 2006. Terveyskeskukset käännyttävät ammattikorkeakoulujen opiskelijoita. Helsingin Sanomat 26.2.2006. A4.

Rantanen, E.& Vehviläinen J.2007 Kannattavaa opiskelua? Opintojen keskeyttäminen ammatillisissa oppilaitoksissa. Opetushallitus. Edita Prima Oy Helsinki
http://www.edu.fi/julkaisut/kannattavaa_opiskelua.pdf luettu 28.4.08

Ronkainen, S. 1999. Subjektius, häpeä ja syyllisyys parisuhdeväkivallan elementtinä. teoksessa Näre, S. (toim.) Tunteiden sosiologia I Elämyksiä ja läheisyyttä. Tietolipas 156 Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Roos, J.P.1988. Elämäntavasta elämänkertaan – Elämäntapaa etsimässä 2. Tutkijaliitto. Gummerrus kirjapaino. Jyväskylä.

Saarela, P. 2002. Nuorisobarometri 2002. Nuorisosiain neuvottelukunta Nuora julkaisuja 24. Jyväskylä. <http://www.minedu.fi/nuora/julkaisut/barometri2002.pdf> luettu 13.3.2006

Sirola, H. 1996. Kaikki mitä muistan kolmen vuoden kuolemasta. Image 5 66-.

Sosiaalibarometri 2000. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Styron, W. 1995. Pimeän kuva: muistelma hulluudesta. Otava. Helsinki

Syrjälä, L. 2001. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu. Toim. Aaltola, J & Valli, R. PS-kustannus. Jyväskylä.

Säntti, J. 2004 Elämäntarinoiden tuottaminen ja tulkitseminen. Teoksessa Kansanen, P & Uusikylä, K. (toim.) Opetuksen tutkimuksen monet menetelmät. PS-kustannus. WS Bookwell Oy. Juva.

Tilastokeskus Oppilaitostilastot

http://www.tilastokeskus.fi/tk/he/oppilaistostilastot_ammattillinen2.html luettu

13.4.2005

Tynjälä, P. 1991. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus 22, (5-6), 387–398.

Tynjälä, P. 2000. Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktiivisen oppimiskäsitteiden perusteita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki

Veijalainen, S. 2002. Mielenterveyskuntoutuja opiskelijana. Kokemuksia mielenterveyskuntoutujille suunnatusta valmentavasta ja kuntouttavasta koulutuksesta. Argumentteja 3/2002. Mielenterveyden Keskusliitto ry.

Veijola, E. 2005. Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja Omaura. Seurantatutkimus Omaura-toimintaan osallistuneiden nuorten elämänvaiheista 1995 – 2001. Opetusministeriönjulkaisuja 2005:33.

Weiner, B. 1992. Human Motivation. Metaphors, theories and research. London: Sage.

Weiner, E. & Wiener, J. 1997. University Students with Psychiatric Illness: Factors Involved in the Decision to Withdraw from Their Studies. Psychiatric Rehabilitation Journal 20 (4), 88–91.

Liite 1.

HEI!

Opiskelen Jyväskylän yliopistossa erityispedagogiikkaa ja teen Pro gradu-tutkimusta nuorten mielenterveysongelmista ja toisen asteen koulutuksen keskeytymisistä.

Etsin gradua varten haastateltavia, jotka olisivat

- alle 25-vuotiaita
- keskeyttäneet mielenterveyssyistä joskus yhden tai useamman toisen asteen koulutuksen (esim. lukio, ammattikoulu, opisto)

Haastattelu on vapaamuotoinen keskustelutilanne, joka kestää reilun tunnin.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää nuorten koulutuspolkuja. Haluisin kuulla muistoja kouluajoilta sekä kokemuksia peruskoulusta toisen asteen koulutukseen siirtymisestä. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää koulutuksen keskeyttämisen syitä ja vaikutuksia haastateltavien elämään.

Yhteydenotot Veera Metsoon puhelimitse xxx-xxxxxxx tai sähköpostilla vehamets@cc.jyu.fi

Yhteydenottoja odottaen ja toivoen

Veera

Liite 2.

Teemahaastattelurunko

KOULUNKÄYNTI HISTORIA

- ❖ Peruskoulu
 - Minkälaisia koulumuistoja on?
 - Millainen koulumenestys oli?
 - Tykkäsikö koulunkäynnistä? Ala-asteella /ylä-asteella?
 - Onko joutunut vaihtamaan koulua?
 - Minkälaisia lapsuuden haaveita ja unelmia on ollut koulutuksen ja ammatin suhteen? Toiveammatit? Miten ja mistä syistä toiveet ovat muuttuneet?
- ❖ Erityisopetus
 - Onko saanut erityisopetusta, jos niin minkälaista? Syyt?
 - Onko siirretty erityisluokalle? ESY, EMU...? Kokemukset?
- ❖ Peruskoulun päättäminen ja jatkokoulutus päätöksen tekeminen
 - Miten koki yhteisvalintatilanteen? Hakiko joustavassa haussa?
 - Kuka tai mikä vaikutti ammatinvalintaan? Ystävien, perheen, opettajien, median vaikutus?
 - Minkä alan valitsi ja miksi? Mistä sai tietoa?
 - Minkälainen prosessi päätöksen teko oli?
 - Pääsikö siihen koulutukseen mihin halusi?
- ❖ Toisen asteen koulutukseen siirtyminen
 - Millainen käsitys oli koulusta ja opiskelusta siellä etukäteen? Vastasiiko odotuksia?
 - Minkälainen kokemus uuden koulun aloittaminen oli?
 - Saiko ammatillisessa koulussa erityisopetusta? Olisiko tarvinnut?
 - Muuttiko toiselle paikkakunnalle? Itsenäistyminen?
 - Saiko kavereita? Kokiko olonsa yksinäiseksi?
 - Olisiko tarvinnut enemmän tukea, jos niin millaista ja keneltä sai tukea?

MIELENTERVEYSONGELMAT

- ❖ Sairastumishistoria
 - Koska? Miten? Minkälaisessa hoidossa on ollut?
 - Mielenterveysongelmien vaikutukset koulunkäyntiin?
 - Tiesikö koulu sairaudesta? Ketkä tiesivät? Salailu?
 - Millaista tukea sai koululta ja minkälaista tukea olisi kaivannut?

KESKEYTTÄMINEN

- ❖ Mitkä syyt johtivat keskeyttämiseen? Oliko poissaoloja? Mikä oli koulunestys? Sairaustilanne?
- ❖ Minkälainen prosessi keskeyttäminen oli? Missä vaiheessa keskeyttämiss päätös syntyi?
- ❖ Keskusteliko päätöksestä etukäteen kenenkään kanssa?
- ❖ Kenen päätös opiskelujen keskeytyminen oli? Keskeytyikö opiskelu vai keskeyttikö opiskelun
- ❖ Miten ympäristö suhtautui, kaverit, vanhemmat, koulu?
- ❖ Keneltä sai tukea ja apua? Olisiko tarvinnut enemmän tukea?
- ❖ Mitä elämässä tapahtui keskeyttämisen jälkeen?
- ❖ Minkälainen merkitys mielenterveysongelmilla oli omasta mielestä keskeyttämiseen?

NYKYTILANNE

- ❖ Mikä on elämäntilanne tällä hetkellä?
- ❖ Onko jatkanut opiskelua keskeyttämisen jälkeen?

TULEVAISUUS

- ❖ Minkälaisena näkee tulevaisuuden?
- ❖ Mitä odottaa tulevaisuudelta?
- ❖ Millaisia suunnitelmia ja tavoitteita on tulevaisuudelle? Mitä on tehnyt tavoitteiden toteutumisen eteen?
- ❖ Minkälaisena kuvittelee elämäntilanteen viiden vuoden päästä?
- ❖ Millaisena näkee sairauden tulevaisuuden?
- ❖ Miten suhtautuu koulutukseen? Mitä ajattelee koulutuksen roolista tai merkityksestä tulevaisuudessa? Miksi ihmiset käyvät koulua?